

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่อง "ค่านิยมของวัยรุ่นไทยเกี่ยวกับความรัก คู่ครองและการแต่งงาน" ได้มีการศึกษาเอกสารที่เป็นแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาใช้ในการประกอบในการศึกษาวิจัย เป็นการสนับสนุนและสร้างความชัดเจนในกรอบการวิจัย ดังนี้

1. แนวคิดเรื่องค่านิยม
2. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับวัยรุ่น
3. แนวคิดเกี่ยวกับความรัก
4. แนวคิดเกี่ยวกับคู่ครอง
5. แนวคิดเกี่ยวกับการแต่งงาน
6. งานวิจัยเกี่ยวกับค่านิยมเรื่องความรัก คู่ครอง การแต่งงาน และวัยรุ่น

1. แนวคิดเรื่องค่านิยม

1.1 ความหมายของค่านิยม

คำว่า "ค่านิยม" มีผู้ให้ความหมายมากมาย อาทิเช่น ก่อ สวัสดิ์พานิช (2518) ได้กล่าวว่า ค่านิยม เป็นความคิด พฤติกรรมและสิ่งอื่นที่คนในสังคมใดสังคมหนึ่งเห็นว่า มีคุณค่า จึงยอมรับมาปฏิบัติและหวงแหนไว้ระยะหนึ่ง ค่านิยมมักเปลี่ยนแปลงไปตามกาลสมัยและความคิดเห็นของคนในสังคม

พนัส หันนาคินทร์ (2521) กล่าวถึงความหมายของค่านิยมไว้ว่า เป็นการยอมรับนับถือ และพร้อมที่จะปฏิบัติตามคุณค่าที่คนหรือกลุ่มคนในสังคม มีต่อสิ่งต่างๆ อาจเป็นวัตถุ ความคิด หรือการกระทำในด้านต่างๆ เช่น เศรษฐกิจ สังคม ทั้งนี้ ได้มีการประเมินค่าจากทัศนะต่างๆ โดยรอบคอบแล้ว

Phenix (1958) ให้นิยามว่า "ค่านิยมคือความชอบ ความสามารถจำแนกให้เห็นความแตกต่างของความชอบกับความไม่ชอบได้โดยการประเมินผล"

Ruch (1963) กล่าวว่า ค่านิยมเป็นแรงจูงใจอันสำคัญที่มีต่อจุดมุ่งหมายในชีวิต จุดมุ่งหมายใดของชีวิตได้มาแล้วคุ้มค่า เราจะกล่าวว่าจุดมุ่งหมายนั้นมีค่านิยมสูง ถ้าจุดมุ่งหมายใดได้มาแล้วไม่คุ้มค่า จุดมุ่งหมายนั้นมีค่านิยมในระดับต่ำ สิ่งใดที่บุคคลพยายามหลีกเลี่ยง แสดงว่า บุคคลนั้นมีค่านิยมที่ไม่ดีหรือมีค่านิยมในทางลบต่อสิ่งนั้น ค่านิยมจึงมีบทบาทและอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคล

Miller (1967) ได้อธิบายว่า ค่านิยมเป็นเจตคติและความเชื่อที่ฝังลึกในชีวิตของบุคคล และมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคลในทุกด้าน จากพฤติกรรมที่เห็นได้ง่าย อาทิเช่น การแต่งกาย ไปจนถึงพฤติกรรมที่ซับซ้อน อาทิเช่น การแสดงความคิดเห็น การเลือกคู่ครอง ความยุติธรรม เป็นต้น

จากทัศนะต่างๆ เกี่ยวกับความหมายของค่านิยมเมื่อประมวลแล้วสรุปได้ว่า ค่านิยม เป็นสิ่งที่สำคัญประการหนึ่งในการคงอยู่ของสังคมมนุษย์ ค่านิยมมีบทบาทต่อความคิดและการแสดงออกทางพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคม ทำให้สังคมมีความโน้มเอียงไปในทิศทางเดียวกันในสังคมนั้นๆ อันจะเป็นแนวทางที่มนุษย์จะประพฤติตนไปในแนวทางใดแนวทางหนึ่งที่ตัวเองได้พิจารณาไตร่ตรองแล้วว่าเป็นสิ่งที่ดีสำหรับตนหรือสังคมยอมรับนับถือ และปฏิบัติตามแนวคิดนั้นๆ อย่างสม่ำเสมอ อย่างน้อยก็ชั่วระยะเวลาหนึ่ง แต่อาจเปลี่ยนแปลงไปตามกาลสมัย และตามความคิดเห็นของมนุษย์ในสังคมนั้น

1.2 ประเภทของค่านิยม

นักวิชาการได้แบ่งประเภททางค่านิยมไว้หลายแบบ ในงานวิจัยนี้ได้เลือกการแบ่งประเภทของค่านิยมมาพึงเสนอไว้ 2 แบบ ดังต่อไปนี้

อดุลย์ วิเชียรเจริญ (2519) ใช้หลักความเปลี่ยนแปลงแบ่งค่านิยมไว้เป็นสองประเภท ได้แก่ ประเภทแรก ค่านิยมหลักซึ่งเป็นค่านิยมที่มีลักษณะเฉพาะของสังคมใดสังคมหนึ่ง ซึ่งเมื่อเกิดขึ้นแล้ว มีการวางรากลึก ยากที่จะมีการเปลี่ยนแปลง ส่วนอีกประการหนึ่ง ได้แก่ ค่านิยมที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพของสังคมซึ่งเป็นของที่ไม่คงทน

Phenix (1958) ใช้หลักความสนใจและความปรารถนาของบุคคลแบ่งค่านิยมออกเป็น 6 ประเภท คือ

1. ค่านิยมทางสังคม (Social Values) เป็นค่านิยมที่ช่วยให้เกิดความรัก ความเข้าใจ และความต้องการทางอารมณ์ของบุคคล
2. ค่านิยมทางวัตถุ (Material Values) เป็นค่านิยมที่ช่วยให้ชีวิตร่างกายของคนเราสามารถดำรงอยู่ได้ต่อไป ได้แก่ ปัจจัยสี่ คืออาหาร ที่อยู่อาศัย เสื้อผ้า และยารักษาโรค
3. ค่านิยมทางความจริง (Truth Values) เป็นค่านิยมเกี่ยวกับความจริงซึ่งเป็นค่านิยมที่สำคัญยิ่งสำหรับผู้ที่ต้องการความรู้ และนักวิทยาศาสตร์ที่ต้องการค้นหากฎของธรรมชาติ
4. ค่านิยมทางจริยธรรม (Moral Values) เป็นค่านิยมที่ทำให้เกิดความรับผิดชอบชีวิต
5. ค่านิยมทางสุนทรียะ (Aesthetic Values) เป็นความซาบซึ้งใจในความดีและความงามของสิ่งต่างๆ
6. ค่านิยมทางศาสนา (Religious Values) เป็นค่านิยมที่เกี่ยวกับความปรารถนาความสมบูรณ์ของชีวิต รวมทั้งความศรัทธา และการบูชาในทางศาสนาด้วย

จากประเภทต่างๆ ของค่านิยมข้างต้น ค่านิยมความรัก คู่ครอง และการแต่งงาน ที่ศึกษาในการวิจัยครั้งนี้เป็นค่านิยมที่น่าจะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพทางสังคมวัยรุ่นที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ค่านิยมที่ศึกษาเป็นค่านิยมทางสังคมและทางจริยธรรม

1.3 หน้าที่ของค่านิยม

สุนทรีย์ โคมิน และสนิท สมัครการ (2522) กล่าวถึง หน้าที่ของค่านิยม 7 อย่างไว้ดังนี้

1. ค่านิยมจูง (Lead) เป็นค่านิยมที่ช่วยให้บุคคลได้แสดงจุดยืนของตนในเรื่องต่างๆ เกี่ยวกับสังคมออกมาอย่างชัดเจน
2. ค่านิยมเป็นตัวช่วยกำหนด (Predispose) ให้บุคคลนิยมอุดมการณ์ทางการเมืองบางอุดมการณ์มากกว่าอุดมการณ์อื่น
3. ค่านิยมเป็นบรรทัดฐานที่ช่วยนำ (Guide) การกระทำให้บุคคลประพฤติ และแสดงตัวต่อผู้อื่นที่ประพฤติเป็นปกติอยู่ทุกวัน
4. ค่านิยมเป็นบรรทัดฐานที่ใช้ในการประเมิน (Evaluate) ตัดสินการชื่นชมยกย่อง การตำหนิ ตีเตียนตัวเอง และการกระทำของผู้อื่น

5. ค่านิยมเป็นจุดกลางของการศึกษา กระบวนการเปรียบเทียบกับผู้อื่น
6. ค่านิยมเป็นบรรทัดฐานที่ถูกใช้ในการชักชวน (Persuade) หรือสร้างประสิทธิผลต่อคนอื่น
7. ค่านิยมเป็นบรรทัดฐานที่ถูกใช้เป็นฐาน (Base) สำหรับกระบวนการให้เหตุผลต่อความนึกคิด และการกระทำของตน

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2526) ได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับหน้าที่ของค่านิยมว่า ค่านิยมเป็นสิ่งที่สำคัญมาก เนื่องจากว่า ค่านิยมที่มนุษย์มีอยู่นั้น ทำหน้าที่มากมายหลายอย่างที่เกี่ยวกับชีวิตของมนุษย์ที่สำคัญคือ

1. ค่านิยมทำหน้าที่เป็นบรรทัดฐาน หรือมาตรฐานของพฤติกรรมทั้งหลายของบุคคล กล่าวคือ ค่านิยมจะเป็นตัวกำหนดการแสดงออกของพฤติกรรมของเราว่า บุคคลควรจะทำหรือไม่ควรจะทำสิ่งใด ค่านิยมจะช่วยกำหนดจุดยืนในเรื่องต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และค่านิยมจะทำหน้าที่ประเมินการปฏิบัติการต่างๆ ทั้งของตัวบุคคลเอง และของผู้อื่น
2. ค่านิยมทำหน้าที่เป็นแบบแผนในการตัดสินใจ และการแก้ไขข้อขัดแย้งต่างๆ ในบางกรณีบุคคลต้องเจอกับสถานการณ์บางอย่างที่ขัดแย้งกัน ทำให้เขาต้องเลือกทางใดทางหนึ่ง เช่น การปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชาอย่างเคร่งครัด กับความเป็นตัวของตัวเอง หรือรักษาความเป็นอิสระของตัวเอง การปฏิบัติงานด้วยความซื่อสัตย์สุจริตแต่ยากจน กับการปฏิบัติงานในทางที่ไม่สุจริต แต่ทำให้ร่ำรวย บุคคลจะเลือกเดินทางไหนนั้นค่านิยมหรือระบบค่านิยมมีอยู่จะช่วยกำหนดทางเลือกให้เขา
3. ค่านิยมทำหน้าที่เป็นแรงจูงใจ หรือผลักดันของบุคคล เช่น บุคคลที่มีความนิยมชมชอบในการมีอายุยาวนาน หรือสุขภาพดี ก็จะมีแรงผลักดันให้อยากออกกำลังกายอยู่เสมอ ตลอดจนมีความรอบคอบในการบริโภคอาหาร บุคคลที่มีความนิยมเกี่ยวกับวัตถุนิยมสูง ก็จะมีความขยันขันแข็ง และเพียรพยายามในการทำงานเพื่อให้ได้มาทำงาน เพื่อเงินทองและสิ่งของที่พึงปรารถนา

ค่านิยมจะทำหน้าที่เป็นเกณฑ์ หรือมาตรฐาน ในการแสดงออกของพฤติกรรม ช่วยตัดสินใจในกรณีที่บุคคลได้พบกับสถานการณ์บางอย่างที่ขัดแย้งกัน และต้องเลือกเอาอย่างใดอย่างหนึ่ง และค่านิยมยังช่วยเสริมสร้างแรงจูงใจความสนใจ และความตั้งใจที่จะนำไปสู่การแสดงพฤติกรรมที่สอดคล้องกับค่านิยมที่ตัวเองยึด

1.4 ธรรมชาติและกระบวนการเกิดค่านิยม

Rokeach (1968) อธิบายไว้ว่า แนวคิดและค่านิยมของกรอบทฤษฎีนั้น ตั้งอยู่บนฐานที่เกี่ยวกับธรรมชาติแห่งค่านิยมของมนุษย์ 5 ประการ ดังนี้

1. จำนวนของค่านิยมแต่ละคนมีไม่มากนัก และอยู่ในข่ายที่จะนับและศึกษาได้
2. ความแตกต่างของค่านิยมจะแสดงออกในทางระดับ (Degree)
3. ค่านิยมต่างๆ จะสามารถจัดรวมกันได้ เป็นระบบค่านิยม (Values system)
4. ค่านิยมของมนุษย์สามารถสลับไปจนถึงวัฒนธรรม สังคมและสถาบันต่างๆ ไปจนถึงบุคลิกภาพ โดยสิ่งเหล่านี้ อาจเป็นบ่อเกิดแห่งค่านิยม
5. ค่านิยมของมนุษย์จะแสดงออกทางเจตคติและพฤติกรรมของมนุษย์ในเกือบทุกรูปแบบที่สามารถนำมาวิเคราะห์ได้

ในเรื่องของกระบวนการเกิดค่านิยม สายสุนีย์ อุดมณา (2538) ได้กล่าวถึงกระบวนการเกิดค่านิยม มี 5 ลำดับ คือ

1. ความรู้สึก จากสิ่งที่ตนกระทำอยู่ หรือเคยมีประสบการณ์มาก่อน
2. ความคิดเห็น แบ่งได้หลายประเภท ได้แก่ เป็นความคิดเห็นอย่างเป็นระดับ แบ่งเป็น 7 ระดับ คือ ระดับความจำ การแปลความ การประยุกต์ การตีความ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการประเมินผล แยกเป็นความคิดเห็นแบบวิพากษ์ วิจารณ์ ซึ่งแยกแยะข้อเท็จจริงจากความคิดเห็นส่วนตัวที่มีอคติ แยกเอาการเลือกที่รักมักที่ชัง และข้อขัดแย้งจากสิ่งที่เป็นสัจจะหรือข้อเท็จจริง รวมทั้งการวิพากษ์ วิจารณ์ การโฆษณาชวนเชื่อ และพฤติกรรมที่ตามมา เป็นต้น เป็นความคิดเห็นตามหลักตรรกวิทยา ความคิดแบบสร้างสรรค์ ความคิดจากพระพุทธศาสนา อาทิเช่น การใช้ภาษา การคำนวณและการวิจัย
3. การติดต่อสื่อสารและถ่ายทอด สามารถทำได้ทั้งคำพูดหรือทางอื่น อาทิเช่น การเขียน การฟัง การวาดรูป เป็นต้น

4. การเลือกเชื่อและเกิดศรัทธา เป็นการพิจารณาเพื่อหาข้อสรุปจากทางเลือกต่างๆ มีการพิจารณาสิ่งที่เกี่ยวข้องทั้งที่ชอบและไม่ชอบ ทำให้ตนเลือกเชื่อและเกิดศรัทธาในการพึ่งพาตนเองว่า เป็นสิ่งที่ดีและยึดมั่นไว้นใจ

5. การปฏิบัติ เป็นขั้นตอนที่ทำตามซ้ำกับที่เคยทำมา หรือจากที่เลือกใหม่ ในขั้นนี้ จะเกิดความเชื่อและมีศรัทธาในพฤติกรรม พยายามที่จะปฏิบัติ เป็นพฤติกรรมที่สามารถเห็นได้

2. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับวัยรุ่น

2.1 ความหมายของคำว่า "วัยรุ่น"

Sorenson (1962) กล่าวว่า คำว่า "วัยรุ่น" มาจากภาษาละตินว่า "Adolescere" ซึ่งหมายถึง "การเจริญเติบโต" หรือ "การเจริญไปสู่การมีวุฒิภาวะ" (To grow to maturity) วัยรุ่นเป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายและจิตใจ โดยเปลี่ยนจากวัยเด็กไปสู่วัยผู้ใหญ่

Rogers (1972) ได้ให้ความหมายของวัยรุ่นไว้ว่า วัยรุ่น (Adolescence) หมายถึง การก้าวไปสู่วุฒิภาวะ (To grow to maturity) ซึ่งมาจากรากศัพท์เดิมคือ "Adolescere" หมายความว่า เป็นวัยย่างเข้าสู่ความเป็นผู้ใหญ่

Hurlock (1973) "วัยรุ่น" ตรงกับคำว่า "Adolescence" มีความหมายว่า "เจริญเติบโต" เด็กจะพัฒนามาจากการพึ่งพิงผู้ใหญ่ ไปสู่ความเป็นอิสระอย่างเห็นได้ชัดในทุกๆ ด้าน ต้องมีการพัฒนาการทั้ง 4 ด้านไปพร้อมๆ กัน ได้แก่ ร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา

Sebald (1984) กล่าวว่าวัยรุ่น หมายถึง การก้าวไปสู่วุฒิภาวะ (To grow to maturity) มีพัฒนาการทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ไปด้วยพร้อมๆ กัน

Dusek (1987) กล่าวว่า วัยรุ่นหมายถึง วัยที่เชื่อมต่อระหว่างการเป็นเด็กกับการเป็นผู้ใหญ่ที่ต้องปรับพฤติกรรมวัยเด็กไปสู่พฤติกรรมแบบผู้ใหญ่ที่สังคมนั้นยอมรับ

สุพัตรา สุภาพ (2536) ได้ให้ความหมายของวัยรุ่นว่า เป็นวัยเปลี่ยนแปลงจากวัยเด็กไปสู่ผู้ใหญ่เป็นวัยที่อยู่ระหว่างความเป็นเด็กกับผู้ใหญ่ เป็นวัยย่างเข้าสู่ความเป็นหนุ่มสาว

จากคำจำกัดความของคำว่า "วัยรุ่น" ที่นักจิตวิทยาและนักการศึกษาได้กล่าวไว้ สรุปความหมายของคำว่าวัยรุ่นได้ว่า เป็นวัยที่บุคคลพัฒนาจากความเป็นเด็กไปสู่ความเป็นผู้ใหญ่ ซึ่งเป็นระยะพัฒนาการที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา

วัยรุ่น (Adolescent) เป็นวัยคาบเกี่ยวระหว่างเด็กและผู้ใหญ่ วัยนี้ เด็กจะสนใจบทบาทและหน้าที่ และการกระทำของตนเอง แต่ในขณะเดียวกันความคิดความต้องการบางอย่างก็ยังไม่เหมือนผู้ใหญ่ ทำให้วัยรุ่นเกิดการสับสนในบทบาทหน้าที่ของตนเอง เป็นวัยที่มักประสบปัญหาต่างๆ ในแง่ของความสัมพันธ์กับเด็ก ผู้ใหญ่และวัยรุ่นด้วยกัน เป็นวัยที่มีอารมณ์ ร้อนแรง จับใจ ต้องการให้มีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นจึงมีคนเรียกวัยรุ่นว่าเป็นวัยของความกดดันและวัยของพายุ เป็นวัยที่ต้องการความช่วยเหลือ แนะนำในการปฏิบัติเพราะเด็กวัยนี้ยังขาดประสบการณ์ความรอบคอบ ความรอบรู้ก็มาก ถ้าผู้ใหญ่ให้ความช่วยเหลือแนะนำอย่างถูกต้องและเหมาะสม เด็กก็เติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ดีได้ง่าย วัยรุ่นมีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วทั้งด้านร่างกาย และบุคลิกภาพ

จากทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของ Freud (1963) ได้กล่าวว่า วัยรุ่นอยู่ในช่วงพัฒนาการทางเพศ (Genital Stage) วัยรุ่นจะมีความสนใจในเพศตรงข้าม ต้องการมีเพศสัมพันธ์กับเพศตรงข้าม ต้องการอิสระ จากการพึ่งพาของบิดา มารดา วัยรุ่นจะมีอารมณ์ฉุนเฉียว เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของระบบสรีระของเด็กวัยรุ่นทำให้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางอารมณ์ มักมีอารมณ์ฉุนเฉียว โกรธง่าย เกิดความเครียด วิตกกังวล และคับข้องใจ

วัยรุ่นอยู่ในระยะของการพัฒนา ความมีเอกลักษณ์กับความสับสนในเอกลักษณ์ การที่สังคมไม่กำหนดบทบาทที่แน่นอนในระยะวัยรุ่น ทำให้เกิดความสับสนในบทบาทหน้าที่ของตนเอง และความสับสนนี้จะนำไปสู่การขัดขวางพัฒนาการเกี่ยวกับความคิดรวบยอดของตนเองและการหาเอกลักษณ์ซึ่งเป็นผลงานพัฒนาการที่สำคัญในระยะวัยรุ่น และในวัยรุ่นนี้มีการปรับตัวมาก เพราะต้องปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์และประสบการณ์ เช่น ปรับตัวต่อรูปร่างที่เปลี่ยนแปลง ปรับตัวเข้ากับสังคมผู้ใหญ่ เพื่อน หรือเพศตรงข้าม และในการวางแผนชีวิตในอนาคต สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดความกังวล เครียด ไม่ประสบความสำเร็จในการปรับตัว ทำให้เกิดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ เช่น ปัญหาทางอาชญากร ปัญหายาเสพติด ปัญหาทางเพศ เป็นต้น (ประไพพรรณ ภูมิวุฒิสาร, 2530)

สังคมแต่ละแห่งกำหนดระยะวัยรุ่นไม่เท่ากัน สำหรับในสังคมไทยระยะวัยรุ่น จะเริ่มตั้งแต่เด็กเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย คือ ฮอโมนในร่างกายเริ่มเข้ามามีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเพศตลอดจนการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายด้านอื่นๆ อยู่ในช่วงประมาณอายุ 13 ปี ส่วนระยะที่สิ้นสุดวัยรุ่น คือ ระยะที่เด็กจบการศึกษา เริ่มมีงานทำเป็นอิสระทางเศรษฐกิจจากบิดาและมารดา ซึ่งระยะนี้อยู่ในช่วงอายุประมาณ 21 ปี ดังนั้นจึงแบ่งระยะวัยรุ่นออกเป็น 3 ระยะ คือ

1. ระยะเวลาวัยรุ่นตอนต้น ระยะเวลานี้เป็นระยะที่เด็กเริ่มเข้าสู่วัยรุ่น ประมาณ 13-15 ปี วัยรุ่นระยะนี้เป็นช่วงของการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆ โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงต่อสภาพร่างกายที่เปลี่ยนไปพฤติกรรมของเด็กวัยรุ่นระยะนี้พุ่งเข้าหาตัวเอง มีความสนใจในรูปร่างของตน
2. ระยะเวลาวัยรุ่นตอนกลาง ช่วงอายุประมาณ 16-18 ปี วัยรุ่นระยะนี้เป็นระยะที่ผ่านการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ได้แล้ว เด็กระยะนี้จะพุ่งความสนใจเพื่อค้นหาเอกลักษณ์แห่งตน พฤติกรรมของวัยรุ่นระยะนี้ชอบอิสระ ชอบทดลอง และต้องการเป็นตัวของตัวเองโดยมีทัศนคติและค่านิยมของตนเองตลอดจนมีการวางแผนในอนาคต
3. ระยะเวลาวัยรุ่นตอนปลาย อยู่ในช่วงอายุประมาณ 19-21 ปี เป็นระยะที่เด็กวัยรุ่นเริ่มจัดรูปแบบของตนเอง รู้จักตนเอง สามารถเชื่อมโยงบทบาทหน้าที่ของตนเองให้เข้ากับสังคมใหม่ที่ตนอยู่ รู้คุณค่าของชีวิตและสร้างจุดมุ่งหมายของชีวิต

2.2 พัฒนาการทางร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา

2.2.1 พัฒนาการทางด้านร่างกาย

ลักษณะเฉพาะทางกายของเด็กวัยรุ่น มีลักษณะเด่น 2 ประการ คือ อัตราการเพิ่มอย่าง "พรวดพราด" ของส่วนสูงและน้ำหนัก และการเพิ่มขนาดและหน้าที่ของอวัยวะเพศ

วัยรุ่นมีอัตราการเพิ่มแบบ "พุ่งขึ้น" ของส่วนสูงและน้ำหนัก ทั้งนี้เพราะในช่วงชีวิตของเด็กวัยรุ่น ฮอรโมนจะกระตุ้นระบบกระดูก ระบบกล้ามเนื้อ และเมื่อเปรียบเทียบมีผลทำให้ส่วนสูงและน้ำหนักเพิ่มขึ้น และเมื่อเปรียบเทียบอัตราการเพิ่มของส่วนสูงของเด็กวัยรุ่นกับวัยเด็กและวัยผู้ใหญ่แล้ว เด็กวัยรุ่นจะมีอัตราส่วนสูงเพิ่มอย่างมากจนเรียกอัตราการเพิ่มเช่นนี้ว่า "พุ่งขึ้น"

การเปลี่ยนแปลงที่เด่นอีกประการหนึ่งคือ การเพิ่มขนาดและหน้าที่ของอวัยวะเพศเพศชาย องคชาติ อัณฑะจะมีขนาดโตขึ้น และเริ่มผลิตอสุจิ นอกจากนี้ลักษณะเพศที่ปรากฏเด่นชัด เช่น มีหนวด เครา ขนรักแร้ ขนตามตัว ขนบริเวณอวัยวะเพศ กล้ามเนื้อ เป็นมัดๆ เสียงห้าว ส่วนในเพศหญิง รังไข่จะมีขนาดเพิ่มขึ้น และเริ่มมีประจำเดือนที่ลักษณะเพศที่ปรากฏชัดเจน เช่น เต้านม ขนตามตัว และบริเวณอวัยวะเพศ เสียงแหลม สะโพกขยาย

ลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายของวัยรุ่นหญิงและชายมีอัตราที่แตกต่างกัน เด็กหญิงจะเข้าสู่วัยรุ่นเร็วกว่าเด็กชายประมาณ 2 ปี โดยเด็กหญิงจะเข้าสู่วัยรุ่นประมาณอายุ 10-12 ปี และเด็กชายจะเข้าสู่วัยรุ่นประมาณอายุ 13-15 ปี สำหรับเด็กชายที่เข้าสู่วัยรุ่นช้ากว่าเพื่อนๆ รุ่นเดียวกัน มักจะมีปัญหาในการปรับตัวเพราะไม่สามารถทำกิจกรรมกับเพื่อนๆ ได้ เมื่อเด็กเข้าสู่วัยรุ่นหนุ่มสาวลักษณะทางเพศจะปรากฏในระยะนี้หลายอย่าง ทำให้วัยรุ่นมีความเปลี่ยนแปลงทาง

ร่างกายรวดเร็ว ทั้งน้ำหนัก ส่วนสูง รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงของอวัยวะต่างๆ เช่น อวัยวะเพศเจริญเต็มที่ มีลูกกระดูก แขน ขายาว บุคลิกลักษณะที่ดูเคอะเขิน กังก้างในระยะแรกๆ ของช่วงวัยรุ่นตอนต้นจะเริ่มเข้าที่ใกล้เคียงผู้ใหญ่ เมื่อเข้าสู่วัยรุ่นตอนปลาย คือในเพศหญิงกระดูกจะหยุดการเจริญเติบโต เมื่ออายุประมาณ 18 ปี และ 19 ปี สำหรับเพศชาย เด็กหญิงโดยเฉลี่ยจะมีความสูงต่ำกว่าเด็กชายประมาณ 6 นิ้ว และจะมีความสูงคงตัวเมื่อประมาณ 18 ปี และจะหยุดสูงเมื่ออายุประมาณ 20-21 ปี เด็กชายจะสูงกว่าเด็กหญิงไปเรื่อยๆ จนอายุประมาณ 25 ปี (Dusek, 1987)

2.2.2 พัฒนาการทางด้านอารมณ์

อารมณ์จะมีบทบาทต่อวัยรุ่นเป็นอย่างมาก ดังคำเปรียบเทียบที่ว่า วัยรุ่น คือ “ภัยพายุคุกคาม” (Storm and Stress) เนื่องจากวัยรุ่นมีอารมณ์ต่างๆ ที่เกิดได้ง่ายอย่างรุนแรงเพราะเกิดความกดดันหลายอย่าง เช่นการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย ความต้องการอิสระ เป็นต้น

Rogers (1972) ได้กล่าว ถึงลักษณะอารมณ์ของวัยรุ่น ว่าเป็นวัยที่มีอารมณ์ที่รุนแรงเต็มไปด้วยความเชื่อมั่น ชอบสนุกสนาน แสดงความรู้สึกอย่างเปิดเผย ตรงไปตรงมา อารมณ์ต่างๆ จะเกิดขึ้นง่ายและเปลี่ยนแปลงได้ง่าย จะเห็นได้จากการที่วัยรุ่นมักแสดงถึงความชอบและไม่ชอบอย่างรุนแรง มีความต้องการที่จะเป็นอิสระ ชอบพึ่งตนเอง มักจะขัดแย้งกับผู้ใหญ่และฝ่าฝืนกฎที่พ่อแม่วางไว้ นอกจากนี้วัยรุ่นยังต้องการตัดสินใจเองและการยอมรับจากผู้ใหญ่รวมทั้งเพื่อนในกลุ่ม และยังมีควมวิตกกังวลเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของรูปร่างหน้าตาของตนเอง (ทวีรัสมิ์ ธนาคม, 2525) วัยรุ่นเริ่มมีความรักและความต้องการทางเพศ ซึ่งทำให้วัยรุ่นเริ่มมีความสนใจต่อเพศตรงข้าม โดยเฉพาะในช่วงวัยรุ่นตอนต้น นอกจากนี้อารมณ์รักในวัยรุ่นจะรุนแรง ทุ่มเททุกสิ่งทุกอย่าง ถ้าผิดหวังในความรักก็มีความเกลียดได้อย่างมากมาย ในช่วงวัยรุ่นตอนปลายจะมีความวิตกกังวลในเรื่องชีวิตเมื่อต้องเผชิญกับปัญหาต่างๆ

สำหรับลักษณะทางอารมณ์ของวัยรุ่นนั้น วัยรุ่นเป็นวัยที่มีอารมณ์อ่อนไหวง่าย โดยวัยรุ่นสามารถคิดและมีอารมณ์คล้อยตามสิ่งที่ได้ฟัง ได้อ่าน ได้พบ ได้เห็นและสามารถบรรยายอารมณ์ตามจินตนาการของตนได้ นอกจากนี้วัยรุ่นยังมีอารมณ์รุนแรง ซึ่งมักจะเกิดเมื่ออยู่รวมกลุ่มกับเพื่อนเพราะต้องการพิสูจน์ให้เห็นถึงความรักเพื่อนและความเชื่อมั่น ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างรุนแรง จึงแสดงถึงอารมณ์ที่ไม่คงที่เปลี่ยนแปลงง่าย เนื่องจากมีความเครียดอยู่เสมอ

2.2.3 พัฒนาการทางด้านสังคม

ลักษณะทางสังคมหมายถึง ลักษณะการสร้างความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ลักษณะทางสังคมของเด็กวัยรุ่นมีลักษณะเด่น 2 ประการคือ เด็กวัยรุ่นจะมีความสัมพันธ์กับเพื่อนจนยึด "เพื่อนเป็นหลัก" และ "เริ่มมีความสัมพันธ์กับเพื่อนต่างเพศ"

ลำดับขั้นของการสร้างความสัมพันธ์กับเพื่อนมี 3 ระยะคือ

ระยะแรก คบเป็นหมู่คณะ (peer) คือเลือกคบเพื่อนที่มีความสนใจตรงกันแล้วตั้งเป็นกลุ่มขึ้น ระยะที่สอง คบเป็นเพื่อนสนิท (colleague) คือเลือกคบเฉพาะที่สนิทสนมประมาณ 4-5 คน และ ระยะที่สาม คบเป็นเพื่อนคู่หู (pal) คือคบเฉพาะเพื่อที่จะเล่าทุกสิ่งทุกอย่างให้ฟังได้ ส่วนมากจะมีราว 1-2 คน

โดยทั่วไปแล้วเด็กวัยรุ่นจะพัฒนาการคบเพื่อนจากการคบเป็นหมู่คณะในวัยรุ่นตอนต้น เป็นการคบแบบเพื่อนคู่หูในวัยรุ่นตอนปลาย

ส่วนความสัมพันธ์กับต่างเพศ จะเริ่มเมื่ออายุประมาณ 14-16 ปี และจะเริ่มมีสัมพันธ์กับต่างเพศจนแยกเป็นคู่ๆ ราวอายุ 16-17 ปี (สุชา จันทรโสม 2526)

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมของวัยรุ่นถือเป็นพัฒนาการที่สำคัญอีกด้านหนึ่ง เมื่อเข้าสู่วัยรุ่นจะมีการเปลี่ยนแปลงที่เกิดกับเจตคติและพฤติกรรมทางสังคม กล่าวคือวัยรุ่นต้องการความเป็นอิสระในการคบเพื่อน การเที่ยวเตร่ เมื่อวัยรุ่นรู้สึกขาดความมั่นใจก็จะมีการชดเชยความรู้สึกนั้นด้วยการหันเข้าหาเพื่อน วัยรุ่นจะให้ความสำคัญกับเพื่อนโดยการจับกลุ่มได้นาน แน่นแฟ้น และผูกพันกับเพื่อนกลุ่มมากขึ้น กลุ่มของวัยรุ่นจะไม่มีเฉพาะเพื่อนเพศเดียวกันเท่านั้นแต่มีเพื่อนต่างเพศเข้ามาสมทบด้วย ระยะนี้จึงเป็นการเริ่มต้นการใช้ชีวิตในกลุ่มอย่างเห็นได้ชัด การเข้ากลุ่มของวัยรุ่นนั้นจะมีลักษณะการเข้ากลุ่มแบบต่างๆ กัน แบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ

1. แก๊ง (Gang) หมายถึง กลุ่มผู้ร่วมคิดที่มีแนวคิดเดียวกัน สมาชิกของแก๊งมักจะเป็นเพศเดียวกัน มีเจตคติที่เหมือนกัน
2. การรวมกลุ่มในลักษณะกลุ่มย่อยหรือกลุ่มเพื่อนสนิท (Cliques) กลุ่มเพื่อนสนิทของวัยรุ่นจะมีประมาณ 2-3 คน ซึ่งเป็นเพศเดียวกัน
3. กลุ่มเพื่อนสนิทที่เกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มย่อย (Crowds) ซึ่งอาจเกิดจากการพบเจอกันในงานปาร์ตี้ หรืองานสังสรรค์ที่พบกันในกลุ่มใหญ่ โดยความสนใจของสมาชิกในกลุ่มอาจเหมือนหรือต่างกันได้

4. การจับคู่กันหรือการเป็นเพื่อนคู่หู (Pal) หรือ (Chums) ซึ่งคือเพื่อนสนิทที่สามารถบอกความลับของกันและกันได้ มีความไว้วางใจซึ่งกันและกันมากที่สุดและสามารถพิสูจน์ให้เห็นความเป็นเพื่อนแท้ได้

นอกจากนี้จากการศึกษา ของ Whitbeck (1989) พบว่า กลุ่มเพื่อนของวัยรุ่นจะต้องมีความสนใจ ค่านิยม และความคิดเห็นในเรื่องใหม่ๆ ตรงกัน

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า วัยรุ่นมีความสนใจในด้านสังคมมากขึ้น กลุ่มเพื่อนนั้นมีอิทธิพลต่อความคิดเห็นและเจตคติต่อพฤติกรรมต่างๆ ทางสังคม เนื่องจากวัยรุ่นใช้เวลาอยู่กับกลุ่มเพื่อนมากมีการสนทนา ถกเถียงกันเกี่ยวกับสังคมในแง่มุมต่างๆ ซึ่งเหล่านี้จะให้เจตคติของวัยรุ่นต่อเรื่องต่างๆ ในสังคมเปลี่ยนแปลงไป

2.2.4 พัฒนาการทางด้านสติปัญญา

สติปัญญา (intelligence) เป็นคำที่มีความหมายกว้าง บางท่านนิยามสติปัญญาว่าหมายถึง ความสามารถในการเรียนรู้บางท่านหมายถึงความสามารถในการปรับแนวคิดและพฤติกรรมให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมใหม่ บางท่าน หมายถึง ความสามารถในการคิดเชิงนามธรรม บางท่านคิดว่าสติปัญญาเกี่ยวกับเรื่องความงัด-ความฉลาด อย่างไรก็ตามเมื่อก้าวถึงสติปัญญาจะครอบคลุมพฤติกรรมภายใน (covert behavior) ที่เกี่ยวกับการรับรู้ การจำ วิธีแก้ปัญหา ความสามารถในการคิด

จากทฤษฎีของ Piaget (1967 อ้างถึงใน พรพนทิพย์ ศิริวรรณบุศย์, 2530) ที่กล่าวถึงวัยรุ่นว่าเป็นวัยที่มีความสามารถทางสติปัญญาอยู่ในขั้น Formal Operation ซึ่งมีความสามารถในการคิดอย่างมีเหตุผล มีพัฒนาการขั้นสู่ระดับวุฒิภาวะสูงสุด ในวัยนี้เด็กจะเริ่มคิดเหมือนผู้ใหญ่ ดังนั้นวัยรุ่นจึงสามารถที่จะพิจารณากฎเกณฑ์ต่างๆ ทางสังคมได้ด้วยตนเอง เช่น ค่านิยมในการประพฤติปฏิบัติตนเกี่ยวกับการมีเพศสัมพันธ์ โดยที่ในวัยเด็ก เด็กจะยึดถือกฎเกณฑ์หรือค่านิยมตามผู้อื่น (Heteronomous) คือ บิดามารดา ครู อาจารย์ หรือผู้มีอิทธิพลเหนือกว่า เมื่อเด็กเติบโตขึ้นจนเข้าสู่วัยรุ่น เด็กจะเริ่มพัฒนากฎเกณฑ์เป็นของตนเอง (Autonomous) ซึ่งแสดงถึงการที่เด็กมีความคิดเป็นของตนเอง สามารถพิจารณาผลที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำด้วยตนเอง

Kohlberg (1969 cited in perry and Bussy, 1984) กล่าวถึงวัยรุ่นว่า เป็นวัยที่มีระดับจริยธรรมอย่างมีกฎเกณฑ์ (Conventional level) ซึ่งเป็นระดับที่มีการใช้เกณฑ์ต่างๆ มากำหนดความถูกต้องหรือไม่ถูกต้อง โดยเริ่มจากการยอมรับของกลุ่มมาเป็นกฎเกณฑ์ที่กำหนดโดยสังคมการยอมรับของกลุ่มเป็นการพิจารณาว่า พฤติกรรมที่ถูก ที่ควรนั้น ควรมาจากการยอมรับ

รับของกลุ่มหรือพรรคพวกเพื่อนพ้อง เช่น กลุ่มเพื่อน เป็นต้น สำหรับกฎเกณฑ์ที่กำหนดโดยสังคม เป็นกฎเกณฑ์ที่สังคมกำหนดไว้ ซึ่งขึ้นอยู่กับระบบ ระเบียบ ประเพณีหรือวัฒนธรรม

นอกจากนี้ Keating (1980) ได้สรุปพัฒนาการทางด้านสติปัญญาของวัยรุ่น ว่ามีลักษณะสำคัญ 5 ประการ คือ

1. วัยรุ่นมีความเข้าใจในเรื่องนามธรรมมากขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับวัยเด็ก โดยสามารถแยกแยะสิ่งที่เป็นรูปธรรมกับนามธรรมได้
2. มีความสามารถในการทดสอบสมมติฐานได้ กล่าวคือสามารถตั้งสมมติฐานที่เป็นไปได้ โดยเข้าใจความเป็นเหตุเป็นผลของปัญหา และวัยรุ่นพยายามแก้ปัญหาต่างๆ ด้วยตนเอง
3. มีความคิดเกี่ยวกับอนาคต โดยมีการวางแผนและสำรวจความต้องการและความเป็นไปได้ของชีวิตในอนาคต เช่น การประกอบอาชีพ ชีวิตครอบครัว เป็นต้น
4. มีความสนใจในเรื่องการพัฒนาสติปัญญาของตนเองให้มีประสิทธิภาพ โดยวัยรุ่นจะมีการทดสอบความสามารถทางสติปัญญาของตนอยู่เสมอ
5. มีความคิดและจินตนาการในเรื่องต่างๆ ที่กว้างไกลขึ้น รวมทั้งเรื่องศาสนา ความยุติธรรม คุณธรรม และเอกลักษณ์ของตนเอง

จากการพัฒนาการทางด้านสติปัญญาของวัยรุ่นที่ได้กล่าวมาข้างต้น แสดงให้เห็นว่าวัยรุ่นเป็นวัยที่มีความคิด ความเข้าใจในเรื่องต่างๆ มากขึ้น มีความสามารถในการคิดแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง และการวางแผนชีวิตในอนาคต โดยจะนำไปสู่การค้นพบเอกลักษณ์ของตนเองในที่สุด ทำให้วัยรุ่นสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ ได้อย่างดีและจากการที่วัยรุ่นมีความรู้ความเข้าใจในสิ่งต่างๆ มากขึ้น สามารถที่จะคิดพิจารณาสิ่งต่างๆ อย่างมีเหตุผล อาจทำให้เจตคติในเรื่องต่างๆ เปลี่ยนแปลงไป

2.3 ความต้องการของวัยรุ่น

เนื่องจากวัยรุ่นมีการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา ทำให้วัยรุ่นมีความต้องการในหลายด้านที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในหลายด้าน คือ

1. ความต้องการความรัก วัยรุ่นนั้นเป็นวัยที่ต้องการความรักจากบุคคลต่างๆ ได้แก่ พ่อแม่ ญาติพี่น้อง ครู และเพื่อนทั้งเพศเดียวกัน และต่างเพศ ซึ่งอาจเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย อารมณ์และจิตใจที่ไม่มั่นคง ไม่มั่นใจในตนเอง จึงต้องการให้บุคคลอื่นรักและสนใจตนเองมากขึ้น

2. ความต้องการความเป็นอิสระมากขึ้น โดยวัยรุ่นจะต้องการที่จะเป็นตัวของตัวเอง ต้องการตัดสินใจ วางแผนและวางโครงการของชีวิต รวมทั้งต้องการแสวงหาประสบการณ์ใหม่ๆ เช่น ต้องการคบเพื่อนใหม่ๆ และทดลองทำสิ่งต่างๆ ด้วยตนเอง เนื่องจากวัยรุ่นเป็นวัยที่ต้องการค้นหาความเป็นตัวเอง หรือ Ego-Identity ของตัวเอง

3. ความต้องการเป็นที่ยอมรับในสังคม วัยรุ่นเป็นวัยที่ก้าวจากวัยเด็กมาสู่ความเป็นผู้ใหญ่ มีความสนใจสังคมมากขึ้น ต้องการให้สังคมยอมรับหรือชมเชย ต้องการชื่อเสียง ความเด่นดัง และต้องการรับผิดชอบในกิจกรรมบางอย่างเพื่อจะเป็นประโยชน์ต่อสังคม

4. ความต้องการมีอนาคต ต้องการมีความสำเร็จ เนื่องจากวัยรุ่นเป็นวัยที่เริ่มสนใจในอาชีพต่างๆ ต้องการรับผิดชอบ ฟังตนเอง มีจุดมุ่งหมายในอนาคตและมีการวางแผนว่าเมื่อสำเร็จการศึกษาและจะประกอบอาชีพอะไร

5. ความต้องการอยากรู้และทดลองเกี่ยวกับเรื่องเพศ วัยรุ่นจะมีความสนใจเกี่ยวกับเรื่องเพศ และเพื่อนต่างเพศ และต้องการความรู้ความเข้าใจทางเพศอย่างถูกต้อง ถ้าถูกกีดกันจะแสดงออกทางอ้อมโดยการปิดบังหรือโดยการหาความรู้อย่างไม่ถูกวิธี นอกจากความสนใจแล้ววัยรุ่นยังต้องการทดลองเกี่ยวกับเรื่องเพศด้วย เพราะเป็นวัยที่มีความสนใจเพื่อนต่างเพศ มีความรักแบบหลงใหล ใฝ่ฝัน และเป็นความรักแบบรุนแรง ไม่ค่อยมีเหตุผล นอกจากนี้ความต้องการทางเพศที่เกิดขึ้นในระยะนี้ เกิดเนื่องจากต่อมต่างๆ ภายในร่างกายของวัยรุ่นกำลังทำงานอย่างเต็มที่ โดยเฉพาะต่อมเพศที่ผลิตฮอร์โมนออกมาเพื่อควบคุมการเจริญถึงขั้นมีวุฒิภาวะทางเพศ ทำให้วัยรุ่นพยายามหาทางออกเพื่อผ่อนคลายไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง ดังนั้นผู้ใหญ่จึงควรที่จะอธิบายเรื่องเกี่ยวกับเพศตรงข้ามให้วัยรุ่นเข้าใจ เพราะการปกปิดอาจทำให้เด็กที่มีความอยากรู้อยากเห็นพยายามทดลองหาความจริงด้วยตนเอง ซึ่งอาจทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ได้ (สุธิดา ฉายาลักษณ์, 2531)

อาจกล่าวได้ว่า ในช่วงวัยรุ่นนั้นมีความต้องการในด้านต่างๆ ที่แตกต่างไปจากวัยอื่นๆ ซึ่งจะทำให้เกิดพฤติกรรมต่างๆ ที่มีลักษณะเฉพาะของวัยนี้ เช่น การทำตัวเป็นจุดเด่นเพื่อเรียกร้องความสนใจ หรือการแสดงความเป็นตัวของตัวเอง เนื่องจากต้องการความเป็นอิสระแต่พฤติกรรมที่เป็นปัญหาอันเนื่องมาจากความต้องการของวัยรุ่นนั้นจะมีพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเพศรวมอยู่ด้วย ซึ่งพฤติกรรมที่เกี่ยวกับเรื่องเพศของวัยรุ่น ได้แก่ การเริ่มสร้างความสัมพันธ์กับเพื่อนต่างเพศ มีการแสดงออกที่เรียกร้องความสนใจซึ่งกันและกัน โดยเด็กชายจะเริ่มสนใจเด็กหญิงเมื่ออายุประมาณ 14 ปี เด็กหญิงจะสนใจเด็กชายที่มีอายุมากกว่าเนื่องจากเด็กหญิงมีวุฒิภาวะทางเพศเร็วกว่าเด็กชายวัยเดียวกัน (ประสาร ทิพย์ธารา, 2521) ถ้าวัยรุ่นสามารถปรับ

ตัวในเรื่องเพศได้ดีและเหมาะสม วัยรุ่นก็จะสามารถผ่านพ้นพฤติกรรมที่มีปัญหาไปได้อย่างดี แต่ถ้าวัยรุ่นปรับตัวไม่ได้ หรือแสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมเกี่ยวกับเรื่องเพศ ก็อาจนำไปสู่พฤติกรรมที่เป็นปัญหาต่างๆ เช่น การมีเพศสัมพันธ์ก่อนเวลาอันควร เป็นต้น

2.4 ความสนใจของวัยรุ่น

ความสนใจของวัยรุ่นนั้นจะแตกต่างจากวัยเด็ก เนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายและบทบาททางสังคมที่ได้รับในครั้งนี ซึ่งความสนใจของวัยรุ่นแต่ละคนขึ้นอยู่กับเพศ สถิติปัญหา สภาพแวดล้อม โอกาสในการเรียนรู้ ความสนใจของกลุ่มเพื่อน ความสนใจของครอบครัวและองค์ประกอบอื่นๆ (สุชา จันทน์เอม, 2526) ซึ่ง Hurlock (1973) ได้แบ่งประเภทของความสนใจพื้นฐานของวัยรุ่นเป็น 3 ด้าน ดังนี้

1. ความสนใจทางสังคม (Social Interests) ความสนใจทางสังคมของวัยรุ่นแต่ละคนจะไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับโอกาส สถานการณ์และกิจกรรมทางสังคม เช่น งานเลี้ยงต่างๆ และการพบปะสนทนากัน เป็นต้น วัยรุ่นเพศหญิงจะมีความสนใจในกิจกรรมทางสังคมเร็วกว่าเพศชาย เนื่องจากเข้าสู่วัยรุ่นเร็วกว่าเพศชาย 1 – 2 ปี

2. ความสนใจส่วนบุคคล (Personal Interests) ซึ่งความสนใจในช่วงวัยรุ่นนี้จะแสดงให้เห็นถึงความเป็นตัวของตัวเอง และความสนใจของแต่ละคนจะแตกต่างกัน ซึ่งสามารถแบ่งลักษณะความสนใจต่างๆ ได้ดังนี้

2.1 ความสนใจเกี่ยวกับตนเอง ได้แก่ ความสนใจในรูปร่างหน้าตา การแต่งกาย ความเอาใจใส่ในเรื่องเสื้อผ้า มีความพิถีพิถันในเรื่องการแต่งกาย ทรงผม การวางตัวในสังคม และการสร้างบุคลิกภาพให้เหมาะสม

2.2 ความสนใจในการแสวงหาความเป็นอิสระ วัยรุ่นมีความต้องการที่จะเป็นอิสระในการมีความสัมพันธ์กับเพื่อน โดยเฉพาะเพื่อนเพศตรงข้าม

2.3 ความสนใจในเรื่องเพศและเพื่อนต่างเพศ ในช่วงวัยรุ่นนี้ต้องการทำตัวให้เป็นที่พอใจของเพศตรงข้าม มีความสนใจในการเรียนรู้เกี่ยวกับเพศตรงข้าม การสร้างเสน่ห์และความประทับใจให้แก่เพศตรงข้าม

นอกจากนั้นวัยรุ่นยังให้ความสนใจในเรื่องความใกล้ชิดสนิทสนมกับเพศตรงข้าม การมีความรู้สึกผูกพันรักใคร่มากกว่าเรื่องอื่นๆ ซึ่งทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะได้รับอิทธิพลมาจากบุคคลในสังคมและสื่อมวลชนแขนงต่างๆ เช่น หนังสือพิมพ์ นิตยสาร ละครโทรทัศน์ นวนิยาย เป็นต้น

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าลักษณะทางอารมณ์ที่จะเกิดขึ้นในช่วงวัยรุ่นอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น คือความรัก ซึ่งวิธีการที่วัยรุ่นจะหาประสบการณ์ เพื่อให้รู้จักความรักที่แท้จริงวิธีการหนึ่งคือการนัดพบ (Dating) ซึ่งการนัดพบนั้นคือ การที่วัยรุ่นชายและวัยรุ่นหญิงมีการนัดพบกันเพื่อเรียนรู้บทบาททางสังคมใหม่ๆ โดยเฉพาะในเรื่องเกี่ยวกับเพศตรงข้ามและทำความเข้าใจพร้อมทั้งยอมรับในเรื่องเพศของตนเองเพื่อจะพัฒนาไปสู่การมีชีวิตคู่ต่อไป แต่วัยรุ่นในปัจจุบันนั้นเข้าใจว่าการนัดพบนั้นทำให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลินและยังได้มีประสบการณ์ในการมีความสัมพันธ์กับเพศตรงข้าม การมีความรัก ความผูกพัน การถูกเนื้อต้องตัวอาจถึงขั้นการมีเพศสัมพันธ์กันโดยไม่มีข้อผูกมัด (Noncommitment) หรือการพัฒนาความสัมพันธ์ไปสู่การสมรส (Muuss, 1990) นอกจากนี้การนัดพบกับเพศตรงข้าม ทำให้เกิดการขยายตัวของกลุ่มเพื่อนของวัยรุ่นโดยในช่วงวัยรุ่นตอนต้น กลุ่มของวัยรุ่นจะประกอบด้วย วัยรุ่นเพศเดียวกัน ส่วนช่วงวัยรุ่นตอนปลาย วัยรุ่นจะเริ่มมีความสัมพันธ์ส่วนตัวกับเพื่อเพศตรงข้ามเฉพาะคน (Dumphy, 1963) ซึ่งจากการนัดพบนั้น จะมีการพัฒนาความสัมพันธ์กับเพศตรงข้ามเป็นไปตามลำดับ เช่น จากการศึกษาของ Roche, 1986 (อ้างใน จามรี ศรีรัตนบัลล์, 2543) ที่ศึกษาพฤติกรรมของวัยรุ่นในการนัดพบตามลำดับขั้น 5 ขั้น ได้แก่

- ขั้นที่ 1 คือ การนัดพบโดยปราศจากความชอบพอของทั้งสองฝ่าย
- ขั้นที่ 2 คือ การนัดพบที่เกิดจากความชอบพอของทั้งสองฝ่าย
- ขั้นที่ 3 คือ การนัดพบที่เกิดจากความรัก
- ขั้นที่ 4 คือ การนัดพบกับบุคคลพิเศษเพียงคนเดียว และมีความรักกัน
- ขั้นที่ 5 คือ การนัดพบหลังจากมีการหมั้นแล้ว

พบว่าในการนัดพบขั้นที่ 1 นั้น ร้อยละ 15 ของเพศชายมีความคิดเห็นว่าเป็นการเหมาะสมที่จะมีเพศสัมพันธ์กัน ส่วนเพศหญิงนั้น พบว่ามีเพียงร้อยละ 4 ที่มีความคิดเห็นว่าเป็นการเหมาะสมที่จะมีเพศสัมพันธ์ในขั้นนี้ แต่ในการนัดพบขั้นที่ 4 และ 5 พบว่า เพศหญิงมีความคิดเห็นว่าเป็นการเหมาะสมที่จะมีเพศสัมพันธ์กันมากกว่าเพศชาย จากงานวิจัยนี้อาจกล่าวได้ว่า เพศชายนั้นต้องการที่จะมีเพศสัมพันธ์กับเพศหญิงตั้งแต่เพิ่งรู้จักกันโดยที่ยังไม่มีความชอบพอกัน ส่วนเพศหญิงมีความคิดเห็นว่าการมีเพศสัมพันธ์กันควรเกิดจากความรักอย่างลึกซึ้ง มั่นคงและมีการหมั้นหมายกันเรียบร้อยแล้ว แต่ทั้งเพศหญิงและเพศชายจะมีความคิดเห็นว่าเป็นการเหมาะสมที่จะมีเพศสัมพันธ์กันเมื่อมีการหมั้นหมายกันแล้วมากที่สุด

Peplau & Hill (อ้างใน ประไพพรรณ ภูมิวุฒิสาร, 2530) ได้แบ่งลักษณะของเจตคติของเด็กวัยรุ่นต่อความรักและการมีเพศสัมพันธ์ทางเพศเป็น 3 ประเภท คือ

1. Sexual Traditional วัยรุ่นพวกนี้จะมีลักษณะความเชื่อในเรื่องของประเพณีที่ปฏิบัติตามกันมา โดยมักมีความคิดว่าการแต่งงานต้องมาก่อนการมีความสัมพันธ์ทางเพศ ซึ่งความเชื่อของวัยรุ่นพวกนี้มักมีพื้นฐานมาจากจริยธรรมในสังคมและความเชื่อทางศาสนา

2. Sexual Moderate วัยรุ่นพวกนี้มีความเชื่อว่า ความรักไม่จำเป็นต้องมีการสมรส เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่า วัยรุ่นที่มีเจตคติเช่นนี้จะอยู่ด้วยกัน และมีเพศสัมพันธ์กันโดยไม่จำเป็นต้องสมรสเป็นพิธีการ วัยรุ่นพวกนี้มักจะมีมีความคิดว่าการมีความสัมพันธ์ทางเพศเป็นทางหนึ่งของการเพิ่มเติมของการแสดงความรัก

3. Sexual Liberal คือ คู่วัยรุ่นที่มีความเชื่อว่า การมีความสัมพันธ์ทางเพศโดยไม่จำเป็นต้องมีความรัก ไม่ใช่สิ่งที่ผิด พวกนี้จะรู้สึกว่าการมีความสัมพันธ์ทางเพศเป็นเรื่องของความสนุกและเป็นทางหนึ่งที่จะเรียนรู้เพื่อที่จะรักคนอื่น

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า วัยรุ่นพวกที่มีความเชื่อแบบ Sexual Traditional ซึ่งมีความคิดว่าการที่บุคคลจะมีเพศสัมพันธ์นั้นต้องมีการจัดพิธีมงคลสมรสตามประเพณี ซึ่งเป็นพื้นฐานมาจากจริยธรรมและความเชื่อทางศาสนาของสังคม เช่นเดียวกับสังคมไทยในอดีตที่มีความเชื่อในลักษณะนี้ กล่าวคือ การที่บุคคลสองคนจะใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันได้นั้น จะต้องเริ่มจากการยินยอมของญาติผู้ใหญ่ของทั้งสองฝ่าย มีพิธีการสู่ขอและการจัดพิธีการสมรสตามประเพณี บุคคลทั้งสองจึงจะสามารถมีเพศสัมพันธ์กันได้ แต่ในปัจจุบันสังคมไทยได้รับเอาวัฒนธรรมของชาติตะวันตกในเรื่องการมีเพศสัมพันธ์ก่อนการสมรสเข้ามาโดยผ่านทางสื่อต่างๆ ทำให้วัยรุ่นไทยส่วนใหญ่เปลี่ยนเจตคติไปสู่การมีความเชื่อในลักษณะที่ 2 คือ Sexual Moderate ซึ่งเชื่อว่า การที่ชายและหญิงรักกันไม่จำเป็นต้องมีการสมรสกันตามประเพณี และสามารถอยู่ด้วยกันมีเพศสัมพันธ์กันได้ ซึ่งความเชื่อในลักษณะนี้ของวัยรุ่นไทยกำลังมีแนวโน้มมากขึ้น

3. แนวคิดเรื่องความรัก

Lee (1973) ได้ให้คำนิยามรูปแบบของความรักและลักษณะของบุคคลที่มีความรักในแต่ละรูปแบบดังนี้

1. ความรักแบบเสน่ห์ (Eros) คือ ความรักที่ต้องการความผูกพันกันทางร่างกายและอารมณ์สูง พอใจกับการมีอารมณ์ที่เร่าร้อนและต้องการมีความสัมพันธ์ทางเพศกับคนรัก ผู้ที่มีความรักแบบเสน่ห์ เป็นผู้ที่พร้อมที่จะรัก และยอมรับความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นในความสัมพันธ์ มักจะถูกใจคนรักทันทีตั้งแต่แรกพบ และพยายามที่จะพัฒนาสายสัมพันธ์กับคนรักอย่างรวดเร็ว

ซึ่งรวมไปถึงการเปิดเผยตนเองอย่างซื่อสัตย์และจริงใจด้วย ผู้ที่มีความรักแบบเสนาหามีแนวโน้มที่จะมุ่งสนใจแต่เฉพาะคู่ของตน แต่จะไม่เรียกร้องความเป็นเจ้าของจากคู่

2. ความรักแบบไม่ผูกมัด (Ludus) คือ ความรักที่มีความผูกพันกันเพียงชั่วคราว คล้ายการเล่นเกม ผู้ที่มีความรักแบบไม่ผูกมัดจะพยายามหลีกเลี่ยงการสร้าง ความผูกพันทางอารมณ์อย่างลึกซึ้งกับคู่ เพื่อรักษาความเป็นอิสระของตนเองไว้ เกมนี้จึงเป็นการเล่นเพื่อความสนุกของทั้ง 2 ฝ่าย ซึ่งอาจจะสมดุหรือไม่สมดุกับความต้องการความผูกพันของคู่ก็ได้และถึงแม้บุคคลจะไม่ปรารถนาที่จะทำให้คู่ของตนเจ็บปวด แต่การโกหกและการไม่ซื่อสัตย์ ก็มักจะเกิดขึ้นเสมอในรูปแบบของความรักประเภทนี้

ผู้ที่มีความรักแบบไม่ผูกมัดจะไม่แสดงความหึงหวงและความเป็นเจ้าของ และต้องยอมรับได้ว่าคุณอาจไปมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ผู้ที่มีความรักแบบไม่ผูกมัดจึงมักพอใจกับการมีเพศสัมพันธ์ โดยคิดว่าเป็นเรื่องสนุกเท่านั้น และไม่ต้องการการผูกมัดใดๆ

3. ความรักแบบมิตรภาพ (Storge) คือ ความรักที่มีพื้นฐานมาจากมิตรภาพคู่รักมักอยู่รวมกันเป็นกลุ่มและรู้จักกันมาเป็นเวลานาน คู่รักแบบมิตรภาพต้องการที่จะเรียนรู้ซึ่งกันและกันอย่างค่อยเป็นค่อยไป และมักทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน บุคคลจะพิจารณาความรักในฐานะที่เป็นพื้นฐานของสังคมและครอบครัว โดยปราศจากความใคร่และไม่ต้องการความตื่นเต้นเร้าใจแต่ต้องการมิตรภาพที่แน่นแฟ้น

4. ความรักแบบใช้เหตุผลและผล (Pragma) คือ ความรักที่อยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริง ผู้ที่มีความรักแบบมีเหตุผลจะแสวงหาคู่รักที่เหมาะสมกับตนมากที่สุด โดยพิจารณาจากปัจจัยต่างๆ เช่น ความสัมพันธ์นั้นจะดำเนินไปอย่างมีคุณภาพเพียงใด สามารถสื่อสารกันได้เข้าใจมากน้อยเพียงใด มีความพึงพอใจในความต้องการพื้นฐานของกันและกันเพียงใด และพิจารณาถึงคุณสมบัติของคู่รักเป็นสิ่งสำคัญ นอกจากนี้บุคคลอาจจะแสวงหาคู่ที่มีลักษณะบุคลิกภาพที่แตกต่างกับตนเองเพื่อเป็นการเติมเต็มความต้องการของกันและกัน ให้เกิดความพึงพอใจสูงสุด ดังนั้น กระบวนการคัดเลือกคู่รักจึงมีลักษณะคล้ายกระบวนการของความรักแบบไม่ผูกมัด แต่จะมีจุดมุ่งหมายที่จะมีความสัมพันธ์กันในระยะยาว และต้องการที่จะรู้จักคู่รักของตนให้ดีขึ้นเรื่อยๆ โดยจะพิจารณาถึงการแลกเปลี่ยนในด้านต่างๆ ซึ่งกันและกัน และถึงแม้ความพึงพอใจในคู่รักจะเป็นส่วนสำคัญในชีวิต แต่บุคคลมักจะไม่เห็นคุณค่าของการเสียสละเพื่อให้ประสบความสำเร็จในด้านความรัก

5. ความรักแบบลุ่มหลง (Mania) คือ ความรักที่ปรารถนาความใกล้ชิดกันและต้องการความเป็นเจ้าของของกันและกันสูง และมักจะแสดงความหึงหวงและการเข้าใจผิดกัน รวมทั้งมีอาการทางกายและทางจิตเกิดขึ้นร่วมด้วย ผู้ที่มีความรักแบบลุ่มหลง มีความต้องการที่จะครอบครอง และมักหมกมุ่นอยู่กับความคิดที่เกี่ยวกับคู่ของตน ปรารถนาที่จะใช้เวลาอยู่กับคู่ตลอดเวลา บุคคลจะเกิดความวิตกกังวลทันทีถ้าคู่ของตนขาดความสนใจ หรือไม่แสดงความรักกับตนตามที่ปรารถนา คู่รักแบบลุ่มหลงเชื่อว่า ถ้าตนมีชีวิตโดยปราศจากความรัก ชีวิตของตนก็จะไม่มีค่าอะไรเลย

6. ความรักแบบเสียสละ (Agape) คือ ความรักที่บุคคลต้องการเป็นฝ่ายให้มากกว่าฝ่ายรับ โดยมีแนวคิดมาจากความเชื่อของศาสนาคริสต์ในเรื่องความไม่เห็นแก่ตัวและการให้ผู้ที่มีความรักแบบเสียสละ จะคิดถึงความสุขและผลประโยชน์ของคู่รักโดยไม่กังวลถึงความต้องการของตนเอง และจะมีความห่วงใย ใส่ใจ และมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันสูง ดังนั้น "การให้" จึงเป็นปัจจัยสำคัญสำหรับความรักแบบเสียสละนี้

อย่างไรก็ตาม ในการมีความรักของวัยรุ่นนั้น มีเป้าหมายสำคัญ คือ การมีเพื่อนเป็นเพศตรงข้าม ซึ่ง Kelly (1971) ได้เสนอว่า วัยรุ่นต้องผ่านประสบการณ์ใน 3 ขั้นตอนเหล่านี้ ในกระบวนการพัฒนาทางสังคมในของวัยรุ่น ได้แก่

ขั้นตอนแรก เป็นรักแบบพาพันหรือหลงใหล มักอยู่เหนือการควบคุมเป็นเรื่องของอารมณ์แท้มากกว่าเหตุผล กระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมตอบสนองแบบฉับพลัน ทั้งนี้ รักแบบหลงใหลไม่เป็นฐานของความสัมพันธ์ที่ยั่งยืน การอยู่ด้วยกันในชีวิตประจำวันจนบอกได้ว่า อีกฝ่ายหนึ่งคิดอะไรหรือทำอะไร การที่ได้มีความสัมพันธ์ทางเพศกันอย่างสม่ำเสมอจะทำให้ความตื่นเต้นอันเกิดจากความหลงใหลลดลง

ขั้นตอนที่สอง เป็นรักแบบความจริง กล่าวคือ พัฒนามาจากแบบแรกโดยพัฒนาขึ้นทีละน้อยและอยู่ภายใต้การควบคุมของคนที่เกี่ยวข้อง ภายใต้ความสัมพันธ์ที่มีต่อกันคู่สัมพันธ์จะพัฒนาพฤติกรรมตอบสนองกันและกัน มองความสัมพันธ์ในลักษณะสมดุล รักในลักษณะของการให้และรับจากกันและกัน

ดังนั้น เมื่อวัยรุ่นมีคู่รัก จะสังเกตเห็นว่า คนที่มีความกังวลอย่างมาก คือ พ่อแม่ โดยเฉพาะพ่อแม่ของฝ่ายหญิง เช่น กลัวเสียการเรียน กลัวมีเพศสัมพันธ์ กลัวตั้งครรภ์โดยที่ยังไม่พร้อมกลัวติดโรคจากเพศสัมพันธ์ และกลัวเสียชื่อเสียงหรืออนาคต

ขั้นตอนที่สาม เป็นรักแบบเอื้ออาทร ซึ่งเป็นรักที่เกิดจากแรงจูงใจภายใน เป็นความรู้สึกใกล้ชิด อบอุ่น มีการแบ่งปันกัน การสื่อสารกันและการสนับสนุนกัน ความรักแบบนี้จะเป็นส่วนที่ทำให้ชีวิตชีวาด้วยความรักประเภทที่สอง

ในช่วงวัยรุ่น มักเกิดความรักกับคนที่หล่อหรือสวย มักหลงใหลไปกับรูปลักษณ์ภายนอก ซึ่งเหตุผลนี้ ฟรานซิส เบคอน (อ้างในวิทยา นาควัชร, 2547) ในความชื่นชอบของมนุษย์ที่มีต่อมนุษย์ด้วยกันในรูปแบบต่างๆ กันถึงขั้นเรียกว่าเป็นรูปบูชา (Idol) ไว้ 4 แบบ คือ

1. รูปบูชาเผ่าพันธุ์ (Idol of Tribe) พวกนี้จะยึดติดกับความเด่นของเผ่าพันธุ์ วงศ์ตระกูล ความเป็นผู้ดี ชำราชากรสูงศักดิ์ และชื่นชมสิ่งเหล่านี้

2. รูปบูชาแบบถ้ำ (Idol of the Den) คือจะชื่นชอบคนที่มีความเป็นเอกลักษณ์ของตัวเองสูง มีลักษณะส่วนตัวไม่เหมือนใคร เช่น พวกศิลปิน นักปราชญ์ นักคิด นักพัฒนาสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ

3. รูปบูชาแบบตลาด (Idol of Market Place) พวกนี้จะชื่นชอบคนที่มีบุคลิกภาพถูกตาถูกใจคนหมู่มาก ที่อยู่ในกระแสนิยม เช่น พวกดารา นางงาม นักร้อง คนสวย คนหล่อทั้งหลาย

4. รูปบูชาแบบละครเวที (Idol of the Theatre) คือจะชื่นชอบพวกมีอำนาจเหนือคนอื่น ๆ ที่สามารถครอบงำโน้มน้าวจิตใจคนหมู่มากได้ เช่น นักการเมือง ผู้นำทั้งหลาย

พวกชื่นชอบคนสวย คนหล่อคือพวกที่ 3 เป็นพวกมีรูปบูชาแบบตลาด คือ ชื่นชอบคนที่มีภาพลักษณ์เป็นคนดัง เป็นคนสวย คนหล่อ ตามกระแสนิยม

อย่างไรก็ตาม ความรักในวัยรุ่นมีทั้งข้อดีและข้อเสีย กล่าวคือ ข้อดีของการมีความรักนั้น จะทำให้วัยรุ่นก่อให้เกิดความรู้สึกมั่นคงปลอดภัยมากทางด้านอารมณ์และสังคม รู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า เนื่องจากมีคนที่รักตนและตนรักตอบ ส่วนที่เป็นข้อเสีย คือ หากวัยรุ่นไม่มีวุฒิภาวะเพียงพอที่จะจัดการกับความสัมพันธ์เหล่านี้ได้ ทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมา เช่น ความเบื่อหน่าย หรือการทอดทิ้งอย่างไม่รับผิดชอบ ซึ่งส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตด้านอื่นไปด้วย

ในเรื่องของการสูญเสียความรักหรือที่เรียกว่า อาการอกหักนั้น ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชีวิตเป็นอย่างมากต่อวัยรุ่น เนื่องจากความรักของวัยรุ่นนี้มักเป็นความรักแบบพาดินหรือหลงใหลวัยรุ่นจะจินตนาการถึงคนที่ตนรักและสิ่งที่เกี่ยวข้องกับคนที่ตนรักในลักษณะเหนือจริงและจะสวยงามกว่าความจริง เมื่อสูญเสียความรักจึงเป็นการสูญเสียภาพที่สร้างขึ้น ความเศร้าเสียใจมากกว่าระดับที่เป็นจริง เมื่อเกิดอาการอกหักวัยรุ่นอาจโศกเศร้า อารมณ์แปรปรวน สร้างปัญหาด้านต่างๆ เช่น ด้านการเรียน ด้านสุขภาพ เป็นต้น วัยรุ่นมักหาทางออกที่ผิดๆ เช่น เก็บตัว เสพยาเสพติด ทำร้ายร่างกาย เป็นต้น

ความรักของวัยรุ่นจึงเป็นสิ่งที่สวยงามและน่ากลัว หากวัยรุ่นไม่สามารถควบคุมหรือจัดการกับความต้องการของตนเองได้อย่างถูกต้อง ดังนั้น วัยรุ่นจึงควรมีรูปแบบความรักที่ดีและสร้างสรรค์เพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบในทางที่ไม่ดีต่อชีวิต

องค์ประกอบของความรัก

ในงานวิจัยของ Sternberg (1986) พบว่า องค์ประกอบของความรักจะประกอบด้วย 3 องค์ประกอบคือ ความใกล้ชิดสนิทสนม (Intimacy) ความผูกมัด (Commitment) และความเสน่หา (Passionate) และเรียกทฤษฎีนี้ว่า ทฤษฎี 3 องค์ประกอบของความรัก (Triangular theory of love) โดยอธิบายว่า การจะเข้าใจถึงความรักจะต้องพิจารณาภาวะสันนิษฐานทั้งสามนี้ร่วมกัน จากการวิเคราะห์องค์ประกอบทั้งสาม Sternberg แยกประเภทของความรักออกเป็น 7 ประเภท ดังนี้ ไม่มีความรัก (Nonlove) ความชอบ (Liking) ความรักแบบคลั่งไคล้หลงใหล (Infatuated love) ความสัมพันธ์แบบปราศจากความรัก (Empty love) ความรักแบบโรแมนติค (Romantic love) ความรักแบบมิตรภาพ (Companionate love) ความรักแบบไร้สติปัญญา (Fatuous) และความรักแบบสมบูรณ์แบบ (Consummate love)

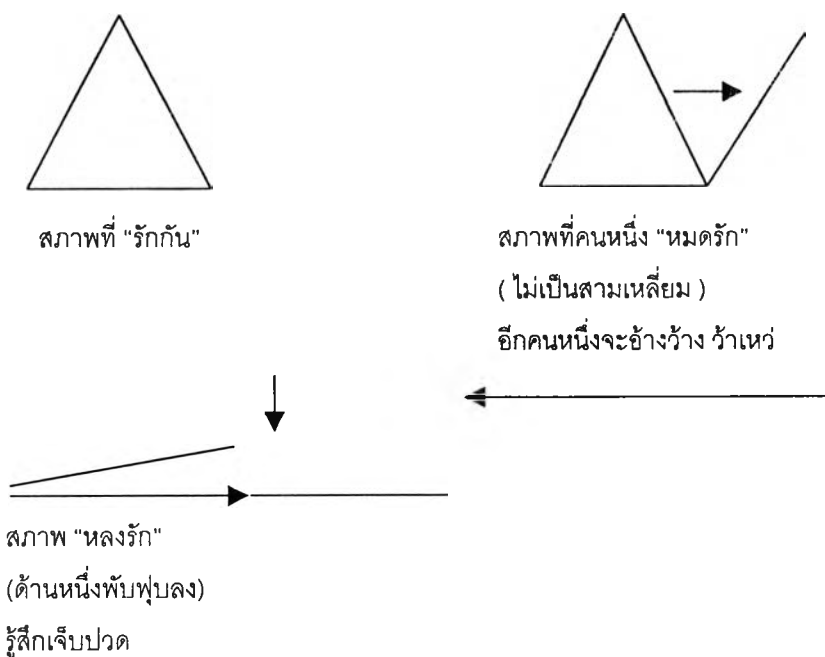
Davis และ Todd (1982, อ้างถึงใน Levesque, 1993) และ Davis และ Latty-Mann (1987) ศึกษารูปแบบของความสัมพันธ์ทั้งความสัมพันธ์แบบความรัก และความสัมพันธ์แบบมิตรภาพ โดยเสนอว่า ความสัมพันธ์แบบความรักประกอบไปด้วยปัจจัย 4 ประการ คือ การเคารพและการยอมรับซึ่งกันและกัน ความเสน่หา ความใกล้ชิดสนิทสนม และการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยองค์ประกอบแต่ละองค์ประกอบจะมีความชัดเจนในโอกาสและรูปแบบข้อความสัมพันธ์ที่แตกต่างกันออกไป

Swensen และ Trahaug (1985) พบว่า ความสัมพันธ์แบบความรักจะประกอบไปด้วยการแสดงออกทางอารมณ์ (ทั้งวาจา และท่าทาง) การเปิดเผยตนเอง ความเต็มใจที่จะเปลี่ยนแปลงตนเองเพื่อคนรัก การให้กำลังใจซึ่งกันและกัน การไม่แสดงความรู้สึก และการสนองความต้องการทางวัตถุ

วิทยา นาควัชระ (2547) ได้เปรียบเทียบความรักเป็นทฤษฎีรูปสามเหลี่ยม กล่าวคือ ฐาน คือ ความรักตัวเองของทั้งสองคน ส่วนด้าน 2 ด้านซึ่งเท่ากับฐาน คือความรักที่ทั้งคู่จะมอบให้แก่กัน โดยกำหนดให้เป็นสามเหลี่ยมด้านเท่า เพื่อให้ตระหนักว่าเมื่อคิดจะรักกัน จะต้องรักอีกฝ่ายหนึ่งได้เท่าๆ กับรักตัวเอง จึงจะเกิดสมดุลอยู่ร่วมกันได้ดี ถ้ารักตัวเองมากกว่า หรือน้อยกว่าคนที่เรารัก จะอยู่กันลำบาก และด้าน 2 ด้านที่พียงกันนั้น จะต้องพียงกันตลอดไป เปรียบเสมือนความรักที่

ต้องเกิดจากคน 2 คนสมัครใจรักซึ่งกันและกัน ฟังกันบนฐานของสามเหลี่ยม จึงจะคงรูปเป็นสามเหลี่ยมตลอดไป

หากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหมดรักก่อน ก็เหมือนสามเหลี่ยมมีด้านหนึ่งล้มลง เหลือเพียง 2 ด้าน มีด้านหนึ่งเอนหนีไป (เพราะหมดรัก) สามเหลี่ยมก็คงเป็นรูปสามเหลี่ยมต่อไปไม่ได้ ต้องพับลง ในชวงนี้คนที่ยังอยู่ที่เดิมจะรู้สึกอ้างว้างและว่าเหว่

เมื่ออีกฝ่ายหมดรักแล้วก็พับลง เหมือนด้านสามเหลี่ยมที่ล้มลงขีดฐาน สภาพะตอนนี้ผมไม่เรียกว่า "ความรัก" แล้ว เรียกว่าเป็นสภาพะที่คนหนึ่ง "หมดรัก" คนที่ยังรักอยู่แต่พับลงไปแล้วเรียกว่า "คนหลงรัก" ซึ่งจะเกิดความทุกข์มากเราต้องสร้างแรงใจให้เข้มแข็ง เพื่อสปริงตัวเองขึ้นมาให้ "รักตัวเอง" ให้ได้ใหม่ ช่วยตัวเองให้ได้ดีขึ้น โดยมีฐานของสามเหลี่ยมที่เป็นความรักตัวเองรองรับอยู่ เพื่อในโอกาสต่อไปอาจจะมีคนใหม่เข้ามาเป็นคนรัก เสริมให้เป็นสามเหลี่ยมรูปใหม่ขึ้นมาได้

นอกจากนี้วิทยา นาควัชระ (2547) ยังได้กล่าวถึง ความรักที่สร้างสรรค์ต้องเป็นความรักที่มีองค์ประกอบดังนี้

1. เข้าใจกัน รู้ว่ามนุษย์ทุกคนมีข้อบกพร่อง และไม่เท่าเทียมกัน จะได้ไม่คาดหวังว่าจะต้องเหมือนกัน หรือจะต้องเป็นคนดีพร้อมทุกอย่าง ซึ่งหาไม่ได้ ความบกพร่องของมนุษย์มาจากส่วนที่หลงเหลือของสันดานดิบที่มีกันทุกคน ร่วมด้วยอวิชชา คือความไม่รู้ซึ่งมีกันทุกคนเช่นกัน
2. การยอมรับ ในข้อบกพร่องซึ่งกันและกันได้ โดยคิดว่าถ้าใครบกพร่องมาก เขาก็จะเดือดร้อนจากข้อบกพร่องของเขาเอง เราจะยอมรับเขาได้ง่ายขึ้น
3. เห็นอกเห็นใจ ในข้อบกพร่องของเขาที่เราไม่ชอบ แทนที่จะถือโกรธ หรืออาฆาตแค้น กลับเห็นใจ เพราะถ้าใครมีข้อบกพร่องมากก็จะเดือดร้อนหรือหาความเจริญได้ยาก
4. ช่วยเหลือ ถ้ามีทางช่วยได้
5. ให้อภัย ซึ่งสำคัญมาก เราจะอภัยได้ถ้ารู้ว่าเขามีข้อบกพร่อง ซึ่งเขาต้องรับความเดือดร้อนอยู่แล้ว

ความรักเป็นความสัมพันธ์ในระดับที่ลึกซึ้งของมนุษย์ทุกคน ที่สามารถแสดงออกได้ทั้งการแสดงออกทางกายและความรู้สึก หากจะกล่าวถึงความรักในวัยรุ่นนั้นเกิดขึ้นมาจากองค์ประกอบหลายอย่าง ซึ่ง Byrne and Clore, 1970 (อ้างใน Penrod, 1983) กล่าวว่า การดึงดูดกันระหว่างบุคคลนั้น ส่วนหนึ่งมาจากประสบการณ์ที่ได้รับการเสริมแรง เมื่อมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ทฤษฎีนี้เสนอว่า คนเราจะชอบบุคคลที่มีความสัมพันธ์อยู่กับสิ่งเราที่เป็นตัวเสริมแรง มีข้อสังเกตว่า ปฏิกริยาซึ่งเป็นความชอบพอที่เราตอบสนองต่อบุคคลหรือวัตถุเกิดขึ้นได้โดยการวางเงื่อนไขด้วยความใกล้ชิดในแง่ของพื้นที่และเวลา ตัวอย่างเช่น เรามีความสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลหนึ่งเนื่องจากเขาปรากฏตัวอยู่ในขณะที่เรามีประสบการณ์ที่น่ายินดีและพึงพอใจ ซึ่ง Byrne and Clore กล่าวโดยสรุปว่า หากบุคคลได้รับสิ่งที่เขาพอใจในขณะที่มีคนอื่นปรากฏตัวอยู่ด้วย เขาจะพัฒนาเจตคติในทางบวกต่อบุคคลที่ปรากฏตัวอยู่ใกล้เขาในขณะนั้น

4. แนวคิดเรื่องคู่ครอง

คู่ครองเป็นกระบวนการที่พัฒนาเมื่อคนสองคนมีความรัก ความเข้าใจกันในระดับหนึ่งทั้งนี้สาเหตุของการที่คนต้องการอยู่กันแบบเป็นคู่ครองมากขึ้น เนื่องจากมีสาเหตุดังต่อไปนี้ (วิทยานาควัชระ, 2547)

- (1.) มีความรักมากขึ้น สุขงามขึ้น
 - (2.) อยากมีความสัมพันธ์ทางเพศแบบประจำและถาวร
 - (3.) อยากมีลูกหลานสืบวงศ์ตระกูล
 - (4.) ต้องการการดูแลช่วยเหลือเกื้อกูลทั้ง ด้านร่างกาย จิตใจ สังคม เศรษฐกิจ ฯลฯ
- เรียกว่า เหมือนฝากชีวิตไว้ซึ่งกันและกัน

(5.) อยากมี "คนพิเศษ" เป็นเพื่อนคุย ปรีกษาหารือ ร่วมทุกข์ร่วมสุขได้ เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคม ไม่อยากอยู่ลำพัง ต้องการอยู่เป็นกลุ่ม เมื่ออยู่ในกลุ่มก็อยากมี "คนพิเศษ" เพื่อจะได้รู้สึกว่ามีคนเป็นพวก มีค่า มีความพิเศษสำหรับคนบางคน ซึ่งกันและกัน

(6.) เพื่อเป็นการลดแรงขับของความก้าวร้าวในชีวิตลง เพราะการอยู่กับใครสักคนที่ร่วมทำกิจกรรมหลายๆ อย่างร่วมกันได้ จะลดแรงขับของความก้าวร้าวลงได้ และเป็นแรงขับทางเพศลงได้ ทำให้ไม่ล้าส่อน

(7.) ลดความเหงา

อย่างไรก็ตามที่บางคนไม่อยากเป็นคู่ครอง เนื่องจากสาเหตุ ดังนี้

(1.) ทำให้เสียอิสระภาพ ขาดความคล่องตัว ซึ่งเขาก็ควรจะอยู่เป็นโสดต่อไป เพราะคนที่รักความอิสระมากๆ อยู่ใกล้ชิดผูกพันกับใครนานๆ ไม่ได้หรอก จะรู้สึกตัวเองสูญเสียอิสระภาพ บางคนบอกว่าแคคิดถึงใครมากๆ สักคนก็หงุดหงิดไม่สบายใจ เพราะรำคาญ ที่ต้องคิดถึงคนอื่น

(2.) เป็นโรคทางจิต เช่น ระวัง ผิดปกติทางความคิดและอารมณ์ ก็อยู่ใกล้ชิดใครๆ ไม่ได้เช่นกัน ไม่สามารถรับผิดชอบได้

(3.) ขาดความรู้สึกลึกซึ้งในความรัก ไม่เห็นคุณค่าของความรักและการแต่งงาน เขาอาจต้องการเพียงแต่มีเซ็กส์อย่างเดียวแล้วก็เลิกร้างกันไป จึงเป็นได้แค่คู่รัก ไม่ใช่คู่ครอง

(4.) มีความเป็นเด็กอยู่ในจิตใจ ไม่สามารถพัฒนาความรู้สึกและจิตใจให้เป็นผู้ใหญ่ได้ จึงไม่สามารถรับผิดชอบหรือพัฒนาความรักให้งอกงามจนอยากใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันได้

(5.) กลัวการแต่งงาน เพราะไม่สามารถรักคู่รักแบบคนทั่วไปได้ เป็นปัญหาทางจิต เช่น บางคนชอบเด็กเล็กๆ บางคนชอบสะสมเครื่องชั้นใน บางคนชอบสิ่งรักแปลกๆ และชอบวิธีแสดงความรักที่ผิดปกติ เช่น ชอบทำให้เจ็บ หรือถูกทำให้เจ็บ

ดังนั้น การเลือกคู่ครองเป็นกระบวนการที่สำคัญก่อนขั้นตอนการแต่งงาน เนื่องจากเป็นกระบวนการการตัดสินใจที่สำคัญอย่างหนึ่งในชีวิต

ตามที่ ภัสสร ลิมานนท์ (2516) เห็นว่า การเลือกคู่ครองเป็นกระบวนการทางสังคมที่มา ก่อนการรวมกันเป็นครอบครัว

รัชนีกร เศรษฐฐิติ (2519) เสนอว่า การเลือกคู่ครองหมายถึง การที่หนุ่มสาวตัดสินใจเลือกบุคคลที่ตนพอใจมากที่สุดมาเป็นคู่สมรสเพื่อสร้างครอบครัวใหม่ของตน

Hendrick (1995) ได้กล่าวไว้ว่าความสัมพันธ์แบบโรแมนติก (Romantic Relationships) ของคู่รัก เริ่มต้นได้ในหลายๆ ทาง บุคคลหนึ่งๆ อาจเลือกบุคคลหนึ่งเพราะเข้าอกเข้าใจซึ่งกันและกัน แต่บุคคลหนึ่งอาจเลือกจากสาเหตุอื่น โดยอาจจะมีการตัดสินใจอย่างแน่ว

แน่เพื่อความสัมพันธ์ หรืออาจแค่แวะเวียนมามีความสัมพันธ์กันเพียงแค่ระยะเวลาเพียงชั่วครวเท่านั้น โดยมนุษย์นั้นเป็นสัตว์สังคม ดังนั้นการหาคู่จึงเป็นสิ่งสำคัญสำหรับชีวิต บางคนอาจมีความสัมพันธ์มากมายกับคนอื่น ๆ ก่อนที่จะมองหาใครในสังคมเพื่อที่จะร่วมชีวิตด้วย แต่บางพวกอาจจำกัดตัวเองกับบุคคลเดียวเท่านั้น ซึ่งในการเลือกคู่รักนั้นเกณฑ์ที่สำคัญในการเลือกคู่รักดังต่อไปนี้

1. ความคล้ายคลึง (Similarity)

โดยความคล้ายคลึง ดูเหมือนจะมีเกณฑ์ที่สำคัญในการเลือกคู่รัก ไม่ว่าจะเป็นความคล้ายคลึงของบุคคลทั้งสองคนในเรื่องเจตคติ ความเชื่อ บุคลิกภาพ สภาพเศรษฐกิจ ศาสนา เชื้อชาติ อุดมการณ์ ภาษา การศึกษา และส่วนสำคัญคืออายุ หรือปัจจัยอื่นๆ โดยบุคคลดูเหมือนกันและกันเพราะคล้ายคลึง และจะนำไปสู่การแต่งงานกัน

2. การเปิดเผยตัวเอง (Disclosure)

คือการยินยอมที่จะบอกอย่างจริงใจว่า เรากำลังคิดอะไร และรู้สึกอย่างไร หมายถึงการถอดหน้ากากที่เราสวมอยู่ออก และเปิดเผยตนเองให้อีกบุคคลหนึ่งรู้ ซึ่งจะนำมาสู่การเข้าอกเข้าใจซึ่งกันและกัน นอกจากนั้นการเปิดเผยตัวเองยังนำมาซึ่งความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดของคู่รัก ทำให้เกิดความอบอุ่นมากขึ้น (Derlega, Matts, Petranio, & Margulis, 1993 อ้างถึงใน Hendrick, 1995)

3. ความดึงดูดใจทางกายภาพ (Physical Attractiveness)

การค้นคว้าได้บ่งบอกว่าความดึงดูดใจทางกายภาพในการเลือกคู่เป็นสิ่งที่สำคัญ โดยความดึงดูดใจทางกายภาพของคู่รักจะเป็นสิ่งสำคัญในตอนเริ่มต้นของความสัมพันธ์ เปรียบเสมือนกลไกชนิดหนึ่งซึ่งนำมาสู่การคัดเลือก

การเลือกคู่ครองนั้นเป็นหัวข้อที่นักจิตวิทยาสังคมได้ทำการศึกษามาเป็นระยะเวลานาน โดยเฉพาะในเรื่องความแตกต่างระหว่างเพศชายและเพศหญิงในการเลือกคู่รัก (Romantic Partners) และการเลือกคู่ครอง (Mate Selection Preferences) โดยสาเหตุของความแตกต่างในการเลือกคู่ครองหรือคู่ครองที่จะแต่งงานด้วยในอนาคตระหว่างเพศชายและเพศหญิงนั้นมีดังต่อไปนี้

1. แนวคิดในเรื่องของทฤษฎีวิวัฒนาการ โดยได้อธิบายถึงความแตกต่างระหว่างเพศในการเลือกคู่ครองว่ามาจากวิวัฒนาการทางสังคม โดยเพศชายและเพศหญิงจะมีความแตกต่างกันในเรื่องของลักษณะ (trait) ในการตัดสินใจ กล่าวคือ อธิบายว่าเพศชายเลือกคู่ครองที่มีลักษณะ (trait) ที่เป็นสัญลักษณ์ซึ่งเกี่ยวกับค่านิยม (values) คือ อายุน้อยกว่า และรูปร่างหน้าตาดี ใน

ขณะที่เพศหญิงเลือกคู่ครองที่มีลักษณะ (trait) ที่เป็นสัญลักษณ์ซึ่งเกี่ยวกับการได้มาซึ่งทรัพยากร คือ มีคุณลักษณะที่มีความทะเยอทะยานและคำนึงถึงฐานะของคู่ครอง ซึ่งโดยรวมแล้วทั้งเพศชายและเพศหญิงจะมีแผนในการเลือกคู่รักที่จะนำมาซึ่งความสำเร็จในลักษณะที่ตนปรารถนา

2. แนวคิดในเรื่องปัจจัยของวัฒนธรรมทางสังคม (Sociocultural Factors) โดยกล่าวว่า เพศชายเลือกคู่รักที่มีความดึงดูดใจและอายุน้อยกว่า ส่วนเพศหญิงเลือกคู่รักที่มีฐานะร่ำรวยหรือคำนึงถึงรายได้ของคู่ครอง เนื่องจากเป็นวัฒนธรรมหรือประเพณีที่สั่งสมมาจากอดีต

จากทฤษฎีวิวัฒนาการและปัจจัยของวัฒนธรรมทางสังคม จะมีคุณลักษณะที่บ่งชี้ถึงความแตกต่างระหว่างเพศในการตัดสินใจเลือกคู่รักหรือคู่ครองอยู่ 3 คุณลักษณะ คือ ความดึงดูดใจทางกายภาพ (Physical Attractiveness) อายุน้อย (Youth) และปัจจัยที่เกี่ยวกับรายได้หรือสถานภาพทางการเงิน โดยเพศชายจะเลือกคู่ครองที่มีคุณลักษณะที่มีความดึงดูดใจทางกายภาพและอายุน้อยกว่าตนเองมากกว่าเพศหญิง ส่วนเพศหญิงจะเลือกคู่ครองที่มีคุณลักษณะที่มีความมั่นคงทางการเงินมากกว่าเพศชาย และได้มีงานวิจัยที่สอดคล้องกับความแตกต่างระหว่างเพศในการเลือกคุณลักษณะของคู่ครองดังกล่าว เช่น เพศชายให้ความสำคัญกับคุณลักษณะของคู่ครองที่มีความดึงดูดใจทางกายภาพหรือมีรูปร่างหน้าตาดีมากกว่าเพศหญิง เพศชายเลือกคู่ครองที่ตนปรารถนาจะแต่งงานด้วยในอนาคตมีอายุน้อยกว่าตน ส่วนเพศหญิงเลือกคู่ครองที่ตนปรารถนาจะแต่งงานด้วยมีอายุมากกว่าตนเอง เพศหญิงเลือกคู่ครองโดยคำนึงถึงคุณลักษณะของคู่ครองในเรื่องสถานภาพทางสังคมมากกว่าเพศชาย นอกจากนั้นเพศหญิงเลือกคู่ครองที่มีคุณลักษณะแบบกล้าแสดงออก (Expressiveness) มีความแตกต่าง (Kindness) และคำนึงถึงผู้อื่น (Considerateness) มากกว่าเพศชาย

นอกจากนี้ หลักเกณฑ์ทางสังคมวิทยาที่เกี่ยวกับการเลือกคู่ครอง มีดังนี้

1. เชื้อชาติ คนที่มีเชื้อชาติเดียวกันย่อมมีขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมเหมือนกัน คู่สมรสที่มีเชื้อชาติเดียวกันจะอยู่ร่วมกันได้โดยไม่มีปัญหาขัดแย้งกัน
2. ศาสนา คู่สมรสที่นับถือศาสนาเดียวกันย่อมอยู่ร่วมกันโดยไม่ขัดแย้ง มีความเชื่อและพิธีกรรมเหมือนกัน สามารถปรับตัวเข้าหากันได้
3. การศึกษา คู่สมรสที่มีระดับการศึกษาใกล้เคียงกัน สามารถพูดคุย ปรึกษากันได้อย่างเข้าใจมากขึ้น
4. ฐานะทางเศรษฐกิจ คู่สมรสที่มีฐานะทางเศรษฐกิจที่ไม่แตกต่างกันมากจะสามารถปรับตัวได้ง่าย

5. บุคลิกภาพ หน้าตา กิริยาท่าทาง มารยาท แนวความคิด นิสัยใจคอ มีความคล้ายคลึงกัน จึงจะอยู่ด้วยกันได้ด้วยความสุข

6. พื้นฐานทางสังคม คู่สมรสที่มีพื้นฐานทางสังคมแบบเดียวกันหรือคล้ายกัน จะปรับตัวเข้าหากันได้ง่าย เพราะมีรสนิยมไม่แตกต่างกัน

7. วัย คู่สมรสที่มีอายุใกล้เคียงกันหรือเท่ากัน มักจะประสบความสำเร็จในชีวิตสมรสได้มากกว่าคู่สมรสที่มีอายุห่างกันมากเกินไป

8. สุขภาพ ทั้งทางสุขภาพกายและสุขภาพจิตเป็นสิ่งสำคัญที่คู่สมรสควรคำนึงถึง เพื่อความสุขในชีวิตครอบครัวและการสืบสกุลต่อไป

การเลือกคู่ครองจึงเป็นช่วงเวลาที่สำคัญอย่างยิ่ง ซึ่งจะเกิดหลังจากมีความรักเกิดขึ้น ดังนั้นในช่วงชีวิตของคนเรา การมีพื้นฐานความสัมพันธ์ที่ดีเป็นที่พึงพอใจจึงเป็นเรื่องที่จำเป็น

ความพึงพอใจในความสัมพันธ์ (Relationship Satisfaction) หมายถึง ความรู้สึกที่บุคคลมีต่อคนรักในการมีปฏิสัมพันธ์และการทำกิจกรรมร่วมกัน

โดยพิจารณาว่าความสัมพันธ์นั้นตรงตามที่บุคคลนั้นคาดหวังหรือไม่ ความพึงพอใจในความสัมพันธ์จึงเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในชีวิตและคุณภาพของความสัมพันธ์ ซึ่งจะส่งผลต่อการสร้างครอบครัวที่อบอุ่นและมั่นคงต่อไป

คู่รักอาจมีระดับความพึงพอใจ และไม่พึงพอใจในระดับที่แตกต่างกัน เช่น บุคคลหนึ่งมีความพึงพอใจในความสัมพันธ์ในระดับสูง แต่อีกคนหนึ่งอาจมีความพึงพอใจในความสัมพันธ์ในระดับต่ำก็ได้ ซึ่งถ้าระดับของความพึงพอใจในความสัมพันธ์มีความแตกต่างกันสูงก็อาจส่งผลให้เกิดความขัดแย้ง หรือสิ้นสุดความสัมพันธ์นั้นลง (Hendrick, 1995)

ลักษณะบุคลิกภาพเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กับรูปแบบของความรักของแต่ละบุคคล รวมทั้งปัจจัยอื่นๆ เช่น ความแตกต่างระหว่างเพศ ประสบการณ์ความรักในอดีตและปัจจุบัน และภูมิหลังต่างๆ ก็ล้วนแต่มีความสัมพันธ์กับเจตคติต่างๆ เกี่ยวกับความรักของแต่ละบุคคลทั้งสิ้น

นอกจากนี้ยังพบว่า ความพึงพอใจในความต้องการ และลักษณะบุคลิกภาพของคู่รักนั้นเป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในด้านความรัก (Hendrick & Hendrick, 1986) รวมทั้งความเหมือนกันทางด้านภูมิหลัง และค่านิยมก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญในการลดความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นระหว่างคู่รักได้

นอกจากนั้นความคล้ายคลึงกัน (Similarity) ทางเจตคติ ความคิดเห็น ความเชื่อ และบุคลิกภาพ ก็เป็นองค์ประกอบหนึ่งที่ทำให้บุคคลชอบพอกัน และมักนำไปสู่การเป็นเพื่อนที่ดี หรือการตัดสินใจที่จะสมรสกับบุคคลที่มีความคล้ายคลึงกับตน (ธีระพร อุวรรณโณ, 2537) เนื่องจากความพึงพอใจในความสัมพันธ์เป็นความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อรูปแบบของความสัมพันธ์ของตนกับคู่รัก ซึ่งความรู้สึกนี้มีอิทธิพลต่อความพึงพอใจในชีวิต (Life Satisfaction) ของบุคคลนั้น และความสัมพันธ์นี้จะสามารถนำไปสู่การสมรสได้

แนวคิดเรื่องการแต่งงาน

การแต่งงานเป็นการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ โดยมีพื้นฐานมาจากความรักและความเข้าใจที่ถูกต้องตามประเพณี วัฒนธรรม และกฎระเบียบในสังคมนั้น ดังนั้น การแต่งงานจึงเป็นการเริ่มต้นของการสร้างครอบครัว

เป้าหมายของการแต่งงาน สามารถสรุปได้ ดังนี้

1. เพื่อการรับรู้และยอมรับความสัมพันธ์ทางเพศของมนุษย์ (Sexual Gratification) และเพื่อการผูกขาดคู่เพศสัมพันธ์ให้เห็นตัวตนได้ชัดเจนและแน่นอน ข้อนี้เป็นเหตุผลสำคัญและมาเป็นอันดับหนึ่งของการแต่งงาน
2. เพื่อผลิตสมาชิกใหม่ให้สังคมหรือเพื่อให้กำเนิดบุตร (Children Production) ในสังคมอเมริกาการแต่งงานจะเริ่มขึ้นเมื่อทั้งชายและหญิงมุ่งการมีบุตรเป็นเป้าหมายมากกว่ามุ่งเรื่องเพศสัมพันธ์ เพราะตามปกติ มีเพศสัมพันธ์กันอยู่แล้วโดยไม่ต้องการแต่งงาน การมีบุตรหมายถึงระยะการเลี้ยงดูบุตรอันยาวนานร่วมกันระหว่างคู่แต่งงานด้วย
3. เพื่อความร่วมมือทุกทาง เช่น การเศรษฐกิจ การปกครอง และความเป็นปีกแผ่นในหมู่วงศ์าคณาญาติ (coordination) บางสังคม เช่น สังคมอุตสาหกรรมทุกแห่ง นิยมใช้การแต่งงานเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจ
4. เพื่อสร้างครอบครัว (Household or Family Formation) ในการแต่งงานเพื่อสร้างครอบครัวนี้ ชายและหญิงพร้อมทั้งญาติของทั้งสองฝ่ายมาตกลงกันว่าจะร่วมกันทำหน้าที่ครอบครัวทั้ง 4 หน้าที่ (เพศสัมพันธ์ ผลิตสมาชิกใหม่ เศรษฐกิจ และการอบรมสั่งสอนหรือการศึกษา และเพื่อการมีหน่วยอยู่กินหลับนอนร่วมกัน
5. เพื่อสืบทอดสมบัติ (Property Handling)
6. เพื่อให้รู้จักตนเอง และวางตนได้ถูกต้อง เพื่อการมีจุดยืนที่ดีในสังคม (Self Identity)

7. เพื่อการเป็นทายาทถูกต้องตามกฎหมายของสังคม (กฎหมายและประเพณี) หรือเพื่อสืบทอดสกุล

พื้นฐานสำคัญในการสร้างครอบครัวที่มีคุณภาพ Simpson, Campbell, และ Berscheid (1986) พบว่า นักศึกษารับรู้ถึงความสำคัญของความรักในฐานะที่เป็นพื้นฐานสำหรับการสมรส ซึ่งเกณฑ์การพิจารณาที่สำคัญประการหนึ่งของการตัดสินใจที่จะใช้ชีวิตร่วมกันของคู่รัก ก็คือ ความพึงพอใจในความสัมพันธ์ (Relationship Satisfaction) (Hendrick, & Adler, 1988)

ความพึงพอใจในความสัมพันธ์ (Relationship Satisfaction) หมายถึง ความรู้สึกที่บุคคลมีต่อคนรักในการมีปฏิสัมพันธ์และการทำกิจกรรมร่วมกัน โดยพิจารณาว่าความสัมพันธ์นั้น ตรงตามที่บุคคลนั้นคาดหวังหรือไม่ ความพึงพอใจในความสัมพันธ์จึงเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในชีวิตและคุณภาพของความสัมพันธ์ ซึ่งจะส่งผลต่อการสร้างครอบครัวที่อบอุ่นและมั่นคงต่อไป

อย่างไรก็ตาม แม้ว่า การแต่งงานจะต้องเกิดขึ้นจากความถูกต้องและความเหมาะสมจากหลายปัจจัย แต่ในปัจจุบัน พบว่า กรณีของการอยู่ก่อนแต่งมีจำนวนสูงขึ้น ซึ่งเป็นสิ่งที่ได้รับมาจากอารยธรรมตะวันตก ได้สร้างความไม่เหมาะสมกับวัฒนธรรมไทย

ทั้งนี้ นิยพวรรณ วรรณศิริ (2528) ได้กล่าวถึงสาเหตุของการได้เสียกันก่อนแต่งงานดังนี้

1. เกิดจากพลังผลักดันทางเพศ
2. เพื่อดำรงประเพณีการแต่งงานและครอบครัวให้ยั่งยืนนาน คือ เป็นการเปิดโอกาสให้หนุ่มสาวที่จะแต่งงานกันได้มีการฝึกหัดทดลองเสียก่อน เพื่อขจัดความขัดแย้งในเรื่องทางเพศหลังแต่งงานกับคู่ที่แท้จริงของตนเอง
3. เพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ เช่น ได้แรงงานเพิ่ม หรือได้ทรัพย์สินมาเพิ่ม หมายความว่า หลังจากแต่งงานแล้วก็ยังไม่ทิ้งคู่มือ (หญิง) ของตนเอง ยังเอามาเป็นภรรยานอก กฎเกณฑ์ (กฎหมาย) อีกด้วย

4. เพื่อศักดิ์ศรีและอำนาจของชาย ด้วยเหตุผลที่เอาคู่ได้เสียมาเป็นภรรยาด้วย ทำให้ครอบครัวกลายเป็นแบบครอบครัวขยาย (Extended Family) มีบริวารและญาติข้างภรรยามากมาย เป็นที่นับหน้าถือตาและเกรงขาม ดังเช่น ครอบครัวขยายของไทย

สำหรับประเทศไทยนั้น การแต่งงานถือเป็นเรื่องพิธีการที่ยังคงดำรงอยู่เพื่อสร้างหลักฐานความมั่นคงให้กับคู่สมรสในการสร้างครอบครัวต่อไป เป็นการสานความสัมพันธ์ด้านความรักออกมาในรูปแบบสถาบันครอบครัว

แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อคู่ครองไม่สามารถดำเนินชีวิตร่วมกันต่อไปได้หรือเรียกว่า "เข้ากันไม่ได้" ในทางจิตวิทยาได้มีการสำรวจว่า สาเหตุใหญ่มาจากการขัดแย้งของบุคลิกภาพภายในของคู่สมรส (มี Interpersonality Conflict)

ความขัดแย้งบุคลิกภาพภายในของทั้งคู่มีหลายอย่าง มีทั้งที่อธิบายได้และยากจะอธิบาย เช่น ความพอใจเรื่องเพศ ความโลภ ความอยากได้ที่ไม่เคยพอ รสนิยม นิสัยใจคอ กลิ่นเสียง พฤติกรรมที่ไม่ชอบและไม่อยากทน ฯลฯ

บางคนก็อ้างว่าเป็นเพราะ "หมดรัก" ซึ่งก็น่าเห็นใจ ถ้าหมดรักแล้วจริงๆ และต้องอยู่กับคนที่ไม่รัก ก็เป็นความทุกข์อย่างหนึ่ง จึงเป็นความจำเป็นที่คู่ครองต้องพัฒนาปรับปรุงตัวเองให้เป็น "คนน่ารัก" ในสายตาของอีกคนหนึ่งอยู่เสมอ (วิทยา นาควัชระ, 2547)

ดังนั้น การเป็นคู่ครองได้นั้น ต้องมีปัจจัย 3 อย่างนี้ คือ

1. มีความคิดที่เป็นมงคลต่อกัน ไม่คิดหลอกลวง ททรยศ นอกใจ และต้องคิดถึงกันในแง่ดีเสมอ
2. รู้จักใส่ใจกันและกัน (Caring & Sharing) แบ่งปันความทุกข์สุข หรือร่วมทุกข์ร่วมสุขได้ การรู้จักแบ่งปันความสุขกัน จะทำให้เรามีความสุขได้ 2 เท่าและรู้จักการแบ่งปันความทุกข์จากผู้อื่น จะทำให้เราลดความทุกข์ของตัวเองได้ครึ่งหนึ่ง ลองทำดูสิ
3. รู้จักเป็นผู้ให้และรู้จักอภัยซึ่งกันและกันตลอดไป (Give & Forgive) (วิทยา นาควัชระ, 2547)

งานวิจัยที่เกี่ยวกับค่านิยมเรื่องความรัก คู่ครองและการแต่งงาน

Guskins (1964) ชาวอเมริกันได้วิจัยค้นคว้าเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงค่านิยมของนิสิตนักศึกษาไทย โดยใช้กลุ่มตัวอย่างนิสิตชาย 1,324 คน หญิง 1,554 คน พบว่าคนหนุ่มสาวควรเลือกคู่ครองด้วยตนเองโดยได้รับความเห็นชอบจากผู้ปกครอง แต่ในเรื่องของการไปไหนมาไหนด้วยกันของชายหนุ่ม หญิงสาวนั้น นิสิตชายเห็นว่าควรจะไปกันตามลำพังสองต่อสอง แต่นิสิตหญิงมีความเห็นว่าควรมีคนอื่นไปด้วยหรือไปด้วยกันเป็นกลุ่ม

กัญญา แสงสุชาติ (2520) ได้ศึกษาเปรียบเทียบค่านิยมทางสังคมระหว่างผู้ใหญ่และหนุ่มสาวในระดับการศึกษาสูงเกี่ยวกับครอบครัวและการสมรส ในค่านิยม 9 ประเภท คือ ความรัก การพบปะสมาคม การปฏิบัติของหนุ่มสาว การเลือกคู่ครอง การหมั้น การแต่งงาน การครองเรือน การมีบุตรและการอบรมเลี้ยงดู โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการพบปะสมาคมและการมีคู่ครอง กลุ่มตัวอย่างทั้งกลุ่มผู้ใหญ่และกลุ่มหนุ่มสาวมีความเห็นพ้องต้องกันว่าการพบปะสมาคมระหว่าง

ชายและหญิงเป็นสิ่งสำคัญในการเลือกคู่ และมีความปรารถนาจะเลือกคู่ครองด้วยตนเอง ผู้ชายมีความปรารถนาที่จะมีคู่ครองมากกว่า 1 คน แต่ไม่ปรารถนาที่จะให้ผู้หญิงมีคู่ครองมากกว่า 1 คน ในเรื่องของการที่ชายหญิงจะไปไหนมาไหนด้วยกันสองต่อสองโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเวลาค่าคืนกลุ่มตัวอย่างทั้ง 2 กลุ่ม เห็นว่าเป็นการปฏิบัติที่ไม่เหมาะสม ในกรณีของคู่รักกันจับมือถือแขนกัน เป็นสิ่งที่พึงกระทำได้ แต่ไม่ควรกอดจูบกัน ในเรื่องของการแต่งงานและการมีอนุภรรยา ผู้หญิงมีความรังเกียจผู้ชายที่มีอนุภรรยาอย่างรุนแรง แต่ผู้ชายไม่มีแนวโน้มที่จะรังเกียจในเรื่องนี้

สุชา จันทน์เอม (2526) ได้วิจัยเรื่อง "ทัศนคติของนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ที่มีต่อการแต่งงาน" มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจทัศนคติของนิสิตในเรื่องเกี่ยวกับการเลือกคู่สมรส พิธีแต่งงาน และการมีเพศสัมพันธ์ ผลที่ได้รับจากการวิจัยครั้งนี้ จะเป็นประโยชน์สำหรับคนหนุ่มสาวซึ่งจะต้องแต่งงานในอนาคต เป็นแนวทางในการนำเอาทัศนคติของนิสิตไปเปรียบเทียบ หรืออ้างอิงกับบุคคลกลุ่มอื่น และเป็นแนวทางให้บิดามารดา ครู อาจารย์ ตลอดจนบุคคลที่เกี่ยวข้อง ได้อบรมสั่งสอน และสร้างทัศนคติที่ถูกต้องเกี่ยวกับการแต่งงาน ให้แก่เด็กที่ตนรับผิดชอบต่อไป โดยผลของการวิจัย พบว่า

(1.) ในการเลือกคู่ครอง นิสิตชายและนิสิตหญิงมีความเห็นเหมือนกันว่าสิ่งที่สำคัญมากที่สุด ความรักและความเข้าใจ นิสัยใจคอ การศึกษาและระดับสติปัญญา แต่สิ่งที่สำคัญลำดับหลังสุดนั้นสำหรับของนิสิตชายคือ เพศสัมพันธ์และพื้นฐานทางสังคม ส่วนนิสิตหญิงคือพื้นฐานทางสังคมมาเป็น และเรื่องเพศศึกษา

(2.) อายุที่เหมาะสมสำหรับการแต่งงานของผู้ชาย ประมาณ 30.7 ปี และของผู้หญิง ประมาณ 25.95 ปี

(3.) ทัศนคติของนิสิตชายและนิสิตหญิงเกี่ยวกับพิธีแต่งงาน ทั้งสองเพศมีทัศนคติต่อพิธีแต่งงานอยู่ในระดับปานกลาง โดยนิสิตหญิงมีทัศนคติที่ดีกว่านิสิตชายเล็กน้อย

(4.) ทัศนคติของนิสิตชายและนิสิตหญิงเกี่ยวกับการมีเพศสัมพันธ์ ทั้งสองเพศมีทัศนคติอยู่ในระดับดี เห็นความสำคัญของเพศสัมพันธ์ โดยที่นิสิตชายมีทัศนคติที่ดีกว่านิสิตหญิงเล็กน้อย

วาริน เทพายน (2542) ได้ทำการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะบุคลิกภาพ ความพึงพอใจในความสัมพันธ์กับรูปแบบความรักของคู่รัก เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสอบถาม 3 ฉบับ ได้แก่ มาตรฐานวัดเจตคติเกี่ยวกับความรัก มาตรฐานวัดความพึงพอใจในความสัมพันธ์และแบบวัดบุคลิกภาพที่พัฒนามาจาก Myers – Briggs Type Indicator กลุ่มตัวอย่างคือ คู่รักที่ยังมิได้สมรสจำนวน 100 คู่ ในเขตกรุงเทพมหานคร ซึ่งมีระยะเวลาในการรู้จักกันไม่ต่ำกว่า 6 เดือน มี

อายุระหว่าง 17 – 40 ปี และมีการศึกษาหรือกำลังศึกษาอยู่ในระดับไม่ต่ำกว่าปริญญาตรี ผลการวิจัยพบว่า

(1.) ความรักแบบเสนาหา ความรักแบบเสียสละและความรักแบบมิตรภาพ มีความสัมพันธ์แบบทางบวกกับความพึงพอใจในความสัมพันธ์

(2.) ความรักแบบไม่ผูกมัด มีความสัมพันธ์แบบทางลบกับความพึงพอใจในความสัมพันธ์

(3.) ความรักแบบใช้เหตุและผล และความรักแบบลุ่มหลงไม่มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในความสัมพันธ์

(4.) ลักษณะบุคลิกภาพในการตัดสินใจสัมพันธ์กับรูปแบบของความรัก กล่าวคือ ลักษณะการตัดสินใจโดยใช้ความคิดมีความสัมพันธ์ทางลบกับความรักแบบลุ่มหลง ลักษณะการตัดสินใจใช้ความรู้สึกมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความรักแบบลุ่มหลง แต่มีความสัมพันธ์ทางลบกับความรักแบบไม่ผูกมัดและความรักแบบใช้เหตุและผล นอกจากนี้ลักษณะการปฏิบัติตัวแบบมีแบบแผนสัมพันธ์ทางลบกับความรักแบบไม่ผูกมัด

จามรี ศรีรัตนบัลล์ (2543) ได้ทำการศึกษาเจตคติทางบวกต่อการมีเพศสัมพันธ์ก่อนการสมรสของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลายในเขตภาคเหนือของประเทศไทย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสอบถามเจตคติทางบวกต่อการมีเพศสัมพันธ์ก่อนการสมรสกลุ่มตัวอย่างคือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 และ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 800 คน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์คือ การวิเคราะห์ความแปรปรวนสองทางแบบจำนวนกลุ่มตัวอย่างไม่เท่ากัน ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนชายมีคะแนนเจตคติทางบวกต่อการมีเพศสัมพันธ์ก่อนการสมรสสูงกว่านักเรียนหญิง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 นอกจากนี้ยังพบว่า ระดับชั้นเรียนและเพศของนักเรียนส่งผลร่วมกันต่อคะแนนเจตคติทางบวกต่อการมีเพศสัมพันธ์ก่อนการสมรสอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยคะแนนเจตคติทางบวกต่อการมีเพศสัมพันธ์ก่อนการสมรสของเพศชายจะสูงขึ้นตามระดับชั้นเรียนที่สูงขึ้น ส่วนเพศหญิงคะแนนเจตคติจะต่ำลงตามระดับชั้นเรียนที่สูงขึ้น

ชนะศึก นิชานนท์ (2544) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนาโมเดลเชิงสาเหตุของคุณลักษณะที่พึงปรารถนาของชายและหญิงไทยตามการรับรู้ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายในกรุงเทพมหานคร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาคุณลักษณะที่พึงปรารถนาของชายและหญิงและพัฒนาโมเดลเชิงสาเหตุของคุณลักษณะที่พึงปรารถนาของชายและหญิงไทย รวมทั้งตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างคือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย สังกัดกรมสามัญศึกษา กรุงเทพมหานคร จำนวน 540 คน ตัวแปรที่ศึกษา คือ คุณลักษณะที่พึงปรารถนา รูปแบบการอบรมเลี้ยงดู กระบวนการขัดเกลาในโรงเรียนและ

กระบวนการหล่อหลอมทางสื่อมวลชน โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถาม และวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมลิสเรล 8.01 ซึ่งได้ผลการวิจัยสรุปได้ว่า คุณลักษณะที่พึงปรารถนาร่วมกันทั้งชายและหญิง ที่นักเรียนรับรู้ว่าคุณลักษณะที่มีมากที่สุดคือ การมีความเคารพผู้อาวุโส รองลงมาคือ การมีความจริงใจให้กับผู้อื่น และการรักษาน้ำใจผู้อื่น ตามลำดับ คุณลักษณะที่พึงปรารถนาของนักเรียนชายที่รับรู้ว่าคุณลักษณะที่มีมากที่สุดคือ คุณลักษณะการให้เกียรติเพศตรงข้าม รองลงมาคือ ร่างกายแข็งแรง และชอบกีฬา ตามลำดับ ส่วนคุณลักษณะที่พึงปรารถนาของนักเรียนหญิงที่รับรู้ว่าคุณลักษณะที่มีมากที่สุดคือ ยิ้มง่าย รองลงมาคือ เมตตากรุณา และซื่อสัตย์ตามลำดับ

โมเดลเชิงสาเหตุคุณลักษณะที่พึงปรารถนาของชายและหญิงไทย ประกอบด้วยตัวแปรที่มีผลต่อคุณลักษณะที่พึงปรารถนา 3 ด้าน คือ ด้านรูปแบบการอบรมเลี้ยงดู อันประกอบด้วย ระดับการอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดกวดขัน ระดับการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยและระดับการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยและระดับการอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปะละเลย ด้านกระบวนการขัดเกลาในโรงเรียน อันประกอบด้วย ลักษณะการคบเพื่อนและการปฏิบัติตัวของครูตามจรรยาบรรณครู สำหรับด้านสุดท้าย คือ ด้านกระบวนการหล่อหลอมทางสื่อมวลชนนั้น อันประกอบด้วย ระดับการชมรายการโทรทัศน์ที่มีประโยชน์ ระดับความชอบฟังรายการวิทยุที่มีประโยชน์ และระดับความชอบอ่านสื่อสิ่งพิมพ์ที่มีประโยชน์